

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorálních oborů a právních věd

Alena Adamcová

Josef kardinál Beran jako pastoralista

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. Ing. Mgr. Aleš Opatrný, Th.D

Praha 2014

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 11. ledna 2014

Alena Adamcová

Bibliografická citace

Josef kardinál Beran jako pastoralista [rukopis]: diplomová práce / Alena Adamcová; vedoucí práce: Doc. Ing. Mgr. Aleš Opatrný, Th.D. -- Praha, 2014. -- 78 s.

Anotace

Osobnost kardinála Josefa Berana je v práci nahlížena z pohledu pastoralisty a pastýře analýzou jeho písemností zvláště v období jeho pedagogické činnosti, době v internace a v římském exilu. Práce popisuje Beranovo pastorační působení jako pedagoga, diecézního biskupa a kardinála i na základě průzkumu jiných dostupných pramenů.

Klíčová slova

kardinál Beran, pastore, církev, psychologie, diecéze

Abstract

Cardinal Beran`s Contribution to the field of pastoral work

Cardinal Josef Beran`s personality is shown from the point of view of a pastoral worker and a pastor with the help of analysis of Beran`s written works, namely within his pedagogical and educational activities, in the time of internment and in the Roman exile. The work describes Cardinal Beran`s pastoral activity as a pedagogue, a diocesan bishop and a cardinal based also on the research of other available sources

Keywords

Cardinal Beran, pastoral work/ duties, church, psychology, diocese

Počet znaků (včetně mezer): 164 142

Poděkování

S pokorou v srdci děkuji Pánu za dar víry, sílu, inspiraci, koncentraci a trpělivost. Upřímně děkuji Doc. Ing. Mgr. Aleši Opatrnému, Th.D za jeho ochotné vedení mé práce, cenné rady, připomínky a podněty, za nekonečnou trpělivost, pochopení a podporu.

Obsah

Úvod.....	6
1. Mláďi a studie.....	8
1.1. Rodina	8
1.2. Formace	8
2. Počátky kněžství.....	12
2.1. Kaplanem.....	12
2.2. Přednášková a pedagogická činnost.....	12
2.2.1. Studie „Sugesce a zázraky Kristovy“	14
2.2.2. Část Beranovy tvorby	15
3. Na akademické půdě	17
3.1. Profesorem na teologické fakultě	17
3.1.1. Spis „Psychologie a zповědnicе“	17
3.2. Rektorem v semináři	21
3.2.1. Spis „O kněžském celibátu“	21
3.2.2. Další publikační a veřejná činnost.....	23
4. Okupace.....	27
4.1. Dachau.....	27
4.2. Pastorece v zajetí	28
5. Pastýřem lidí.....	32
5.1. Osvobození.....	32
5.2. Beranova práce v semináři	35
5.2.1. Nevydaná skripta.....	36
5.2.2. Beran arcibiskupem.....	37
5.3. Soumrak.....	40
5.4. Zlomový rok 1948	43
5.5. Svátek Božího těla.....	48
5.6. Pastýřské listy.....	52
6. Internace	55
6.1. Izolace	55
6.2. Posvěcující samota	63
7. Exil	65
7.1. Pouta stržena.....	65
7.2. Neumlčen.....	67
7.2.1. Zahraniční cesty a život v exilu.....	69
7.2.2. Řím – měsíčník „Nový život“	75
7.2.3. Prohlášení o náboženské svobodě při 4. zasedání II. vatikána.....	79
7.2.4. Ke smrti Jana Palacha.....	80
Závěr	81
Seznam použitých zkratk.....	84
Seznam literatury	85
Přílohy	88
Životopisná data Josefa Berana	89
Spisy Josefa Berana.....	90
Beranovy překlady	90
Pastýřské listy arcibiskupa Josefa Berana (1946 – 1949)	91

Úvod

Diplomová práce je věnována velké osobnosti teologie kardinálu Josefu Beranovi, jeho životnímu poslání a duchovnímu dědictví.

Práce charakterizuje jednotlivá období života kardinála Josefa Berana¹ především v jeho díle² a v životních postojích. Historické události, které jeho život a tvorbu silně ovlivňovaly, pouze dokreslují jednotlivá období. Práce vyhledává prvky pastorace v životě a díle předního teologa 20. století. Struktura každého časového úseku je členěna krátce na historické události v tehdejší společnosti, na životopisná data Josefa Berana a jeho literární a publikační činnost.

Práce je rozčleněna do sedmi kapitol, v nichž jsou důležité časové úseky kardinálova života. Úvodní kapitola se věnuje Beranovu dětství, mládí a studiím jak v Čechách, tak v Římě. Dále jsou hledány prvky, které měly vliv na Beranovu formaci. Počátky kněžství a práce ve farnostech Josefa Berana - kaplana zachycuje kapitola druhá. Ve třetí kapitole lze vystopovat počátky Beranovy pedagogické činnosti a katechetické práce na Katolické teologické fakultě University Karlovy v Praze. Období nacistické okupace je obdobím mnoha výslechů, věznění v koncentračním táboře, ponižování, sdílení utrpení a ztráty přátel. Čtvrtá kapitola je kapitolou bolesti a zároveň neochvějně důvěry Josefa Berana v Boží pomoc. Pátá kapitola pojednává o svobodě, ztrátě demokracie, o jmenování Josefa Berana řádným profesorem Karlovy university a o životním poslání na arcibiskupském stolci. Internace, která byla trestem k lidem a křesťanské víře, je obsahem kapitoly šesté. Poslední kapitola zachycuje život kardinála v exilu, jeho dozrání a duchovní naplnění.

Téma života a životního poslání kardinála Josefa Berana je velmi obsáhlé a nelze jej jednoduše metodologicky uchopit v rámci jednoho směru teoretického bádání. K získání celkového obrazu o jednom z nejvýznamnějších představitelů katolické církve, jakým byl pražský arcibiskup, by bylo zajímavé a velmi prospěšné se více zabývat historií naší země. V každém sledovaném období je zachycena politická situace jen velmi stručně.

¹ Srov. příloha č. 1

² Srov. příloha č. 2

V práci jsou použity citace z projevů a dokumentů kardinála Berana³, které dokreslují autenticky výpovědi o jeho charakteru osobnosti, postoji vůči situacím reálného života a poselství jeho národu.

Cílem práce je porovnáním jednotlivých životních etap z pohledu pastorače na základě Beranova osobního příkladu, literární činnosti i dalších dostupných materiálů. V daném časovém úseku byla snaha vysledovat vývoj a odkaz kardinála Josefa Berana. Práce je analýzou a vyhodnocením jeho bibliografie a dostupných materiálů.

Závěr výzkumu je vyhodnocení přínosu jeho publikací a působení v oblasti pastorače a pastorální teologie a konstatování, v čem spočívá Beranův přínos pastorači.

Při svém výzkumu a zpracování daného tématu jsem vycházela z dostupných materiálů v českém jazyce, ať už to byly knihy a publikace, jejichž autorem byl kardinál Beran, tak i knihy jeho přátel a spolubratrů nebo současných historiků. Při své práci jsem vycházela i z části dobových tiskovin z exilu a zpráv uveřejněných na internetových sítích.

³ Srov. příloha č. 2

1. Mládí a studie

1.1. Rodina

O dětství a mládí Josefa Berana není mnoho přímých svědectví. Vychází se z poznámek Marie Luňáčkové, která řadu let vedla Beranovu domácnost a zachytila jeho život v knize *Velká mše*, kde se promítají vzpomínky členů jeho rodiny.⁴

Josef Beran se narodil v roce 1888 jako prvorozený syn do chudé katolické rodiny učitele Josefa Berana a Marie, rozené Lindauerové. Po svém otci zdědil pevnost a stálost charakteru a z ní vyplývající zásadovost a důslednost a po své matce pak mírnou a laskavou povahu, optimismus a umělecké sklony.⁵ Z jeho šesti sourozenců se dožili dospělosti jen čtyři. Čtvrtý z nich, Slavoj, padl jako mladý v první světové válce. Smrt dalšího bratra Jaroslava zastihla Josefa Berana v internaci.

Školní zprávy, které byly vystaveny tehdeším ředitelem plzeňské obecní školy pro chlapce, kde získal Beran základní vzdělání, vypovídají o jeho vynikajících studijních výsledcích, o jeho velmi mravném chování a dobrém zdravotním stavu. I na víceletém státním gymnáziu v Plzni patřil Josef Beran mezi pilné studenty. V této době uvažoval o vojenské kariéře, která mu však byla upřena pro jeho malý vzrůst.⁶

1.2. Formace

Josefa Berana silně ovlivňovala láska a horlivost ve víře matky a současně síla charakteru jeho otce. Často ve vzpomínkách říkával, že právě této horlivosti vděčí za své kněžské povolání.⁷ Do paměti se mu vryl i charakter jeho otce, který někdy velmi

⁴ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: *Kardinál Josef Beran*, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 13

⁵ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: *Uzavírám vás do svého srdce*, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 22

⁶ Srov. *tamtéž*, 22

⁷ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: *Kardinál Josef Beran*, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 15

těžce zabezpečoval existenci rodiny.⁸ Oba rodiče ho vedli k lásce k přírodě, umění, k vlasti a všemu českému.⁹

Na formaci Josefa Berana měli vliv i někteří profesoři z dob studií, na něž rád vzpomínal a udržoval s nimi písemný kontakt po celý svůj život. Probouzeli v něm lásku k umění a poezii, byli mu vzorem v pedagogické činnosti.¹⁰ Stále ještě neměl vyhraněný životní cíl a své povolání. Na jeho rozhodování mělo vliv několik aspektů. Nebyly to jen jeho zájmy o přírodu, historii, poezii, jeho schopnost empatie, jeho touhy a sny, ale i sociální postavení rodičů a jeho fyzická kondice a tělesný vzrůst, který, jak později doznal, jej uchránil před mnoha pokušeními a od přeslechnutí Božího volání.¹¹ Zajímal se o medicínu a možnosti léčby lidských neduhů.¹² Důležitým okamžikem v životě Berana bylo setkání s profesorem náboženství Aloisem Kudrnovským¹³, který mu doporučil studium teologie v Římě. Josef Beran nezaváhal a své rozhodnutí odjet na studie do Říma sdělil svým rodičům, kteří ho v jeho rozhodnutí podpořili.¹⁴

Josef Beran odešel do Říma, kde jako seminarista české koleje studoval na papežské univerzitě De Propaganda Fide křesťanskou filosofii a teologii.¹⁵ Pobyt na studiích však nebyl pro Josefa Berana jednoduchý. Přednášky probíhaly hlavně v jazyce latinském a italském. Zde taky pocítil poprvé mnohé odloučení od svých blízkých a uvědomoval si důležitost samostatnosti. Tady si nevědomky cvičil sebezápor. Nikdo tehdy netušil, že má tolik vnitřní síly a odhodlání.¹⁶

Důležitými se pro Josefa Berana stávaly exercicie, které většinou vedl některý z otců Tovaryšstva Ježíšova. Celý postup exercicií a rozjímání mu přiblížil starší spolužák

⁸ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 16

⁹ Srov. tamtéž, 18

¹⁰ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 24

¹¹ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 22

¹² Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 24

¹³ Alois Kudrnovský, kněz, filozof, politik, redaktor, univerzitní profesor, arcibiskupský konsistorní rada, prelát a kanovník u Všech svatých v Praze.

¹⁴ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 24

¹⁵ Srov. BUBEN M. MILAN: Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů, Praha: Logik s. r. o., 2000, 25

¹⁶ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 25—26

Josef Cibulka, pozdější velmi známý profesor křesťanského umění a archeologie na Universitě Karlově¹⁷, kterého Josef Beran obdivoval pro všestranný kulturní rozhled a duchovní vyzrálost. Díky jeho vlivu vstoupil Beran do Unie apoštolské, jejímž cílem bylo prohlubovat duchovní život kněží. V době, kdy působil Josef Beran jako ředitel dejvického semináře v Praze, získal pro tuto Unii mnoho členů z řad svých žáků bohoslovců.¹⁸

K zamyšlení se nad postavou Jana Husa přiměl Josefa Berana německý profesor církevních dějin a kněz Brunner, který dokázal na tuto osobnost nahlédnout bez předsudků. Josef Beran se vrátil v úvahách k této významné postavě našich dějin v proslovu na II. vatikánském koncilu, kde promluvil o svobodě svědomí.¹⁹

Během římských studií poznal Josef Beran spiritualitu sv. Dominika, která se mu stala velmi blízká a přes zákaz vstoupit do jakéhokoli řádu, pro nepřehlednost aktivit studentů mimo seminář, se Josef Beran rozhodl tento zákaz porušit. Vstoupil do III. řádu sv. Dominika a pro svůj obdiv k Tomáši Akvinskému, přijal jako člen řádu jeho jméno.²⁰

Celé římské období, které mělo výrazný eucharistický ráz, znamenalo pro Josefa Berana velkou zkušenost a výrazně poznamenalo jeho duchovní růst. Pro vnitřní sebekázeň a svou duchovní vyzrálost přijal kněžské svěcení již ve čtvrtém ročníku studia, a to v bazilice sv. Jana v Lateráně. Závěrem studia získal licenciát a dovršil ho v roce 1912 doktorátem teologie.²¹

Doba prožitá v Římě znamenala pro Josefa Berana velkou zkušenost a výrazně poznamenala jeho duchovní růst. Utvrdil se ve svém rozhodnutí zasvětit život kněžskému povolání. Měl možnost se seznámit se spiritualitou bratrů jezuitů, františkánů, dominikánů i redemptoristů a z každé z nich dokázal čerpat její podstatu. Od redemptoristů přijímal ducha mravouky sv. Alfonse, od dominikánů kazatelský

¹⁷ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 29

¹⁸ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 31

¹⁹ Srov. tamtéž, 31

²⁰ Srov. tamtéž, 33

²¹ Srov. tamtéž, 35

apoštolát, od jezuitů ducha vojenské kázně, od františkánů prostotu a pokoru.²² Jak důležité bylo toto poznání pro jeho pastorální činnost, pro jeho pedagogické působení, pro jeho pevnost ve víře o obdobích tak těžkých, jako bylo věznění za nacismu a komunismu.

Odjezdem z Říma bylo ukončeno první velké období života Josefa Berana. Studoval, sbíral zkušenosti a byl ovlivňován mnohými svými učiteli pro své další působení. Při bádání jsem z tohoto období nezjistila žádné literární práce, jejichž autorem by byl Josef Beran.

²² Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 36

2. Počátky kněžství

2.1. Kaplanem

Svou první mši svatou slavil novokněz Josef Beran v rodné zemi na svátek věrozvěstů Cyrila a Metoděje. Následovalo období radostného shledání s rodiči a sourozenci. Brzy dostal dekret a byl jmenován kaplanem v Chyži na Karlovarsku, po roce působení pak přechází postupně na další místa v okolí Prahy a v Praze samotné, a to v části Prosek a v Michli. Zde ho zastihlo vyhlášení první světové války, která se ho však osobně netýkala. Tehdejší rakousko-uherské mocnářství nepovolávalo do vojenské služby kněze. Přece však zasáhla do Beranova života velmi bolestně. Jeho mladší bratr Slavoj byl v boji zajat a ze zajateckého tábora na italském ostrově Asinara se již nevrátil. Druhou ránou pro Josefa Berana byl po vyhlášení samostatného českého státu neutěšený stav rozvratu, ve kterém se ocitla katolická církev na našem území.²³

2.2. Přednášková a pedagogická činnost

Každé místo Beranova pobytu bylo nějak poznamenáno jeho působením. V Chyši, německém městečku s českou menšinou, si osvojil praxi v dvojjazyčné pastoraci a začal tady svoji pedagogickou praxi výukou náboženství v obecní škole. Zde napsal rukopis „*Bethanie či Nazaret*“, v němž zachytil portrét příkladného chování farské hospodyně ke knězi.²⁴

Po dvou letech práce v duchovní správě byl přeložen na Prosek u Prahy, kam nastoupil jako druhý kaplan, zároveň působil jako katecheta v obecné škole ve Vysočanech. Sílu a rady opět dostával od svého otce, který ho nabádal k umírněnosti, ostražitosti, nepodléhání ostřejším konfliktům s kolegy.²⁵

²³ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 35

²⁴ Srov. tamtéž, 33

²⁵ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 42

Po vypuknutí 1. světové války byl Josef Beran po osmi měsících znovu přeložen. Novým místem se stala Michle. Současně začal pracovat v Útulku pro hluchoněmé chovanky v Krči, kde rozvíjel svou pedagogickou a pastorační činnost. Docházel do ústavu dvakrát týdně, organizoval zde duchovní cvičení. Četl často nesouvislé písemné projevy schovank a písemně jim na jejich otázky odpovídal.

Díky Beranově trpělivosti a houževnatosti v práci se brzy o duchovním pokroku chovank dozvěděla i katolická veřejnost a ústav získal mnoho sponzorů, kteří jej hmotně zabezpečili.

Do Útulku docházely také spolusestry z kongregace, které spravovaly Učitelský ústav u sv. Anny v Ječné ulici v Praze. Beranovy vychovatelské schopnosti a obětavost, s jakou se chovankám ústavu věnoval, nezůstala bez povšimnutí. Byl navržen katechetou a pedagogem na Učitelském ústavu u sv. Anny.²⁶ Při výuce umožňoval studentkám svobodně se vyjadřovat, podporoval mnohé náboženské diskuse a zaváděl hodiny anonymních dotazů. Tímto svým osobitým netradičním přístupem si dokázal získat jejich pozornost i přízeň.

V době letních prázdnin se vracel k literární činnosti. Shromažďoval vzpomínky Školských sester z ústavu od sv. Anny na zakladatele řádu kněze Gabriela Schneidera, o kterém byla vydána knižně biografická práce v roce 1931 pod názvem „*Gabriel Schneider: zakladatel Kongregace chudých školských sester de Notre Dame v Čechách*“. Zachovaly se některé z jeho výroků, jimiž mládež povzbuzoval k tomu, aby si byla stále vědomá Boží přítomnosti:²⁷

„Nechte vždy jednu židli prázdnou a myslete si, že na ní mezi Vámi sedí Ježíš.“
„Podívejte se na žito. Když má klas prázdný, jak pyšně zvedá hlavu, zato plný skromně se sklání.“

Beranem sepsaný životopis Gabriela Schneidera byl pro společenství školských sester velkým přínosem. Kniha byla předložena a následně přijata Katolickou

²⁶ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 43

²⁷ <http://www.skolskesestry.estranky.cz/clanky/nasi-zakladatele/p.-gabriel-schneider.html>, vyhledáno 15.7.2013

teologickou fakultou Univerzity Karlovy jako habilitační práce při Beranově přijetí za asistenta fakulty.²⁸

Souběžně s pedagogickou, pastorační a literární činností se Beran snažil proniknout do vzdělaných kruhů svými přednáškami a články na obhajobu katolické víry a morálky.

2.2.1. Studie „Sugesce a zázraky Kristovy“

Významná byla Beranova přednáška z roku 1919, kterou přednesl v Křesťanské akademii v Praze na téma „Sugesce a zázraky Kristovy.“ Ve studii Beran reagoval na výzkum odborného lékaře nervových chorob MUDr. Jana Šimsy „*Sugesce*²⁹, *hypnosa*³⁰, *čtení myšlenek*“, který vyvolal pozornost pražských intelektuálů. Jeho polemika systematicky předkládala argumenty proti tvrzením, že se všechny zázraky v historii svatých dají vysvětlit sugescí nebo autosugescí. Svá dokazování opíral především o Písmo svaté, učení církve a dovolil si odvolávat se na knihu německé psychiatričky K. H. Knurové.³¹

Beran mluvil k posluchačům, kteří v Kristu viděli spíše hypnotizéra, poukazoval na to, že i přes uznání pokroku lékařské vědy, nelze pouhou sugescí vysvětlit Kristovy zázraky. Zdůrazňoval autentičnost výpovědi evangelistů, neboť pravdu o zázracích Ježíše říct mohli a museli. I přes velké množství nepřátel církve, je nepravda v sepsání evangelií vyloučena. Navíc máme právní jistotu, že znění a vypravování evangelií jsou totožná s originálními texty³², jsou tedy věrně podána.

²⁸ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 51

²⁹ Sugesce je způsob psychického ovlivňování člověka prostřednictvím verbálního nebo obrazového působení. Jde o proces, v němž jsou předávané myšlenky, názory a postoje přijímány spíš citově a nevědomě.

³⁰ Hypnóza je definována jako změněný stav vědomí podobný spánku anebo působící dojmem bdělosti, navozený většinou uměle druhou osobou - hypnotizérem. Je charakterizována zvýšenou ovlivnitelností, koncentrací pozornosti, závislostí a poslušností k pokynům hypnotizéra. Pomocí ní lze ovlivnit pacientovo vnímání, paměť, vegetativní funkce.

³¹ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 48

³² Srov. BERAN JOSEF: Sugesce a zázraky Kristovy, Hradec Králové: Tiskové družstvo Adalbertinum, 1919, 8

Beran rozlišil ve spise zázraky Krista ve čtyřech skupinách. První skupinou byly zázraky konané v přírodě, dalšími skupinami pak byly zázračné účinky na nepřátele, zázračné uzdravování nemocných a zázrak vzkříšení mrtvých. V následujících kapitolách se Beran věnoval nejvíce zázrakům uzdravování, protože právě tyto zázraky se staly středem zájmu lékařů v oboru psychiatrie. Lékaři je považovali za působení sugesce.

V textu se Beran zamýšlel nad jednotlivými Kristovými zázraky, které se vztahují na slepé, hluché, malomocné a odkazoval na jednotlivá místa v Písmu. Tím vyvracel mylné názory tehdejších lékařských názorů, které se pokoušely dosadit za jednotlivé zázraky hypnotické účinky a sugesci.

V závěru svých úvah Josef Beran napsal: „*Vidíme tedy, že tvrzení nepřátel Božství Kristova, která mají zdánlivě značnou váhu, jsou, přihlédneme-li ku podrobnostem evangelního vypravování, dosti mělká a nemají hlubšího podkladu, třeba byla i jménem vědy rozhlašována a rozšiřována.*“ Dále konstatoval, že i ta nejúčinnější hypnóza, když je srovnána s uzdravování Krista, vypadá směšně: „*Snad se to zdá býti přehnané, ale pro lékaře, který pozorně zkoumá uzdravení Kristem učiněná, jsou tato rozhodně zázračná. Nabyvá dojmu: Zde zračí se Pán, nad životem a smrtí.*“³³

2.2.2. Část Beranovy tvorby

Své dosavadní zkušenosti z pedagogiky a výchovy zveřejnil v knize „*Katolická vychovatelka*“. Spis „*Osnova občanské nauky a výchovy – Pro potřebu kandidátů učitelství a pro přípravu ke zkouškám učitelské způsobilosti*“ byla vydána jako pomůcka pro učitele dorostu. Kromě literární činnosti vedl Josef Beran duchovní cvičení, navštěvoval řeholní domy, semináře a exerciční domy, kde se snažil o prohlubování duchovního života. Nevyhýbal se ani pražským perifériím, kde byla pro pastorační velmi těžká půda. Od roku 1924 se účastnil i pětiletých příprav na oslavu milénia sv. Václava.

V článku „*Katechetický kurz pro laiky*“, který byl uveřejněn v „*Časopise katolického duchovenstva*“, zdůraznil Beran malý zájem nedostatečně placených laiků, kteří dle

³³ Cit. BERAN JOSEF: *Sugesce a zázraky Kristovy*, Hradec Králové: Tiskové družstvo Adalbertinum, 1919, 34—35

jeho názoru byli velkým historickým přínosem pro katolickou církev. Jejich vzdělání mělo být prvořadým úkolem.³⁴

Redaktorka Stanislava Vodičková ve své knize označuje toto období Beranova života jako „obdivuhodné“. Připomíná všechny Beranovy dosavadní aktivity, mezi které patří pastorece, obětavá práce zpovědníka a exercitátora, záslužnou hodnotí práci při formaci katolických učitelek, neopomíjí ani celou řadu odborných přednášek. Konstatuje, že pro některé by to byl vrchol kariéry, ale Josef Beran byl teprve na jejím začátku.³⁵

³⁴ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 37

³⁵ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 52

3. Na akademické půdě

3.1. Profesorem na teologické fakultě

Rokem 1929 začala další velká kapitola Beranova života. Opustil vedoucí místo v Ústavu svaté Anny pro jmenování profesorem - suplentem a o něco později profesorem - asistentem pastorální teologie na Karlově Univerzitě. Teologická fakulta prožívala období, kdy na akademické půdě působily významné osobnosti českého církevního života. Bylo to období, kdy došlo k novému oživení fakulty a zvýšení zájmu o studium.

V letech profesorovy univerzitní činnosti vznikla většina jeho vědecké literární práce. Psal příspěvky do katolických periodik *Katolík*, *Rozsévač* a *Neděle*, současně vyšly i jeho dvě odborné knihy. Jeho přednášky studentům nebyly hodnoceny jako suše knižní, ale vždy bohaté a živé, prokládané osobní zkušeností a praxí přednášejícího z jeho vlastní pastorační práce.³⁶

Beranova horlivost a intenzita v pastorační práci, hluboká a přednášková činnost na sebe stále více upoutávala pozornost nadřízených církevních orgánů. Netrvalo dlouho a v třiatřicátém roku byl Josef Beran jmenován radou arcibiskupské kurie. Brzy následovalo další jmenování tajným komořím s titulem monsignora, který mu udělil papež Pius XI.³⁷

3.1.1. Spis „Psychologie a zpovědnice“

Při vstupu na akademickou půdu požádal Josef Beran o habilitaci s habilitační prací v oboru pastorální teologie s názvem „*Psychologie a zpovědnice*“ s podtitulem „*Příspěvek pro moderní pastoraci*“. Studie vycházela z jeho vlastní osobní zkušenosti z doby studií v Římě. Jde o útlý spis, ve kterém poukázal na nutnost využívat poznatků psychologie v moderní pastoraci.

³⁶ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 39

³⁷ Srov. tamtéž, 39

V předmluvě Beran reaguje na článek v Lidových listech autora Dr. Fuchse o psychoanalýze, ve které byla zveřejněna výzva pro zpovědníky, aby používali psychoanalýzu při vedení duší. Beran konstatuje, že byl článek jistě míněn dobře, ale může vést snadno k mylným závěrům. Podle Berana se zpovědník nemůže uzavírat všem názorům moderní psychologie, ale naopak měl by „zkoušeti, pokud se dá čeho z těchto názorů použití i v soudobých problémech mravovědných“.³⁸

Úvodní část je rozdělena do pěti bodů, ve kterých se hovoří o katolické zpovědi a jejím psychologickém významu pro věřící. Zpověď je podle autora uznávána i lékaři, kteří jindy svobodomyšlní, zcela objektivně a nestranně zpověď chválí a doporučují. „Z lékařského stanoviska vzato, je zpověď cenným prostředkem k tomu, aby byla znovu zjednána duševní rovnováha.“ Beran cituje známého pařížského psychiatra a profesora etiky MUDr. Raymonda, který považuje zpověď za léčebný prostředek proti mučivým představám choromyslných.³⁹ Za důležité považuje povinnosti zpovědníků, jejich takt a porozumění.⁴⁰ Beran nabádá ke studiu, k využívání zpovědi k vedení duší. Považuje tuto svoji práci za jakýsi návod, jak si má každý kněz-zpovědník počínat.⁴¹

Střední část spisu rozdělil Josef Beran do dvou větších oddílů. První z nich pod názvem „Zpovědník a problémy psychologie vůbec“, se zabývá povinnostmi zpovědníka v přípravě před slyšením zpovědi, a to zejména pro osvojení si potřebných znalostí a vědomostí. Jiné se týkají samotného zpovídání. Do povinností zpovědníka mají být zahrnuty i povinnosti učitele, soudce a lékaře.⁴²

Kněží byli nabádáni k rozvoji psychologie a k tomu, aby nezavírali oči před novými směry. Psychologie je podle Josefa Berana jen pomocnou vědou, ale bez důkladné znalosti psychologie a při důkladné teoretické znalosti mravovědy zpovědník po stránce vedení duší mnoho nedokáže a často může i mnoho pokazit. K správnému duševnímu stavu hříšníka a k dobrému vedení duše je třeba, aby zpovědník znal povahu a temperament kajícího.⁴³ Beran dále popisuje projevy lidí, které zařazuje do skupin: sangvinik, choleric, melancholik a flegmatik. Pro dobré pochopení kajícího je vhodná

³⁸ Srov. BERAN JOSEF, TH.DR.: Psychologie a zpovědnice, Přerov: Knihotiskárna Jar. Strojil, 1929, 13

³⁹ Cit. tamtéž, 15

⁴⁰ Srov. tamtéž, 16

⁴¹ Srov. tamtéž, 17

⁴² Srov. tamtéž, 19

⁴³ Srov. tamtéž, 20

znalost sociálního prostředí, ze kterého zpovídající pochází. Pro podpoření svých myšlenek cituje Beran kardinála Merciera a jeho dílo „Psychologie“, v němž jsou použity moderní výzkumy, které se dotýkají moderních otázek v psychologii a filosofii.

V druhé části nazvané „Hlavní směry moderní psychologie a jejich použití ve zpovědnici“ připomínal Beran individuální přístup, který je potřebný, zvláště nutný u zpovídání dětí. „Dovolil bych si tvrditi, že je to těžší, zpovídati děti, než dospělé. Právě tak, jako je děti vyučovati těžší, jako dospělým přednáseti.“⁴⁴ Dále jsou objasňovány dvě skupiny teorií psychologie, a to psychoanalýzy a psychoterapie, jež obě předpokládají znalost moderních názorů podvědomí.⁴⁵

V závěru bylo shrnuto, že důkladné znalosti psychologie jsou potřebné pro kněze pro řádnou pastorační práci jak ve škole, tak v kazatelně, ve zpovědnici i v běžném styku s lidmi.⁴⁶ Beran svým spisem reaguje na rozvoj a počínající popularitu psychologie a na poznatky a práce Sigmunda Freuda. Proti některým jeho tvrzením se Beran vymezuje, ale v zásadě psychologii neodmítá, ale uvažuje o tom, jak může dobré zpovědní praxi prospět.⁴⁷

Následující rok po vydání Beranova spisu vyšla krátká recenze v Časopise katolického duchovenstva pod názvem „Dr. Josef Beran, Psychologie a zpovědnice“. Autor článku představuje Berana jako pilného spisovatele, zkušeného zpovědníka dospívající mládeže, dospělých i řeholnic, který ve svém spise podává cenný příspěvek pro vedení duší. V závěru článku je konstatováno, že spis je psán odborně a pro odborníky, však jasně a srozumitelně. Zaznívá doporučení spisu inteligenci i kněžím.⁴⁸

O rok později vyšel tamtéž článek „Psychoanalyse“, jehož autor P. Suchomel C., Ss. R. zmiňuje Beranův spis v souvislosti s rozбором názorů Dr. Jaroslava Beneše, odborníka na psychoanalýzu.⁴⁹

⁴⁴ Cit. BERAN JOSEF, TH.DR.: Psychologie a zpovědnice, Přerov: Knihkárna Jar. Strojil, 1929, 48

⁴⁵ Srov. BERAN JOSEF, TH.DR.: Psychologie a zpovědnice, Přerov: Knihkárna Jar. Strojil, 1929, 49

⁴⁶ Srov. tamtéž, 68

⁴⁷ Srov. OPATRŇY ALEŠ: Kardinál Josef Beran jako pastoralista, nepublikovaný článek

⁴⁸ http://depositum.cz/knihovny/ckd/tiskclanek.php?id=c_18874, vyhledáno 15.10.2013

⁴⁹ http://depositum.cz/knihovny/ckd/tiskclanek.php?id=c_19226, vyhledáno 15.10.2013

I přes veškerou odbornou stránku spisu, nebyla Beranova práce komisí doporučena k přijetí.⁵⁰ Kladně byla ohodnocena sečtělост autora a znalost tématu, ale podle názoru recenzentů neobsahovala práce žádné nové poznatky. Beranovi bylo doporučeno, aby společně s touto prací dodal ještě jinou, ve které detailně rozpracuje některé z témat jeho původní studie. Pro splnění daných podmínek odjel Beran na studijní pobyt do Německa. Zde sbíral podklady pro práci v archivu v Cáchách a v univerzitní knihovně v Mohuči.⁵¹

Beranovo soustředění bylo narušováno stále více sílícími se projevy nacistické ideologie, které ho utvrdily v přesvědčení, že nastupující režim v zemi je nelidský. Uvědomil si, jak nebezpečné by bylo přijetí velkoněmeckých požadavků, které by znamenalo konec demokratického vývoje Československa.

„*Mešní liturgie*“⁵² je název studie, kterou po návratu do Prahy Josef Beran napsal jako svou druhou habilitační práci. Zabýval se v ní vývojem liturgického práva ve středověku. Komise přijala obě Beranovy habilitační práce, které Josef Beran obhájil. O necelé dva roky později byl Beran jmenován mimořádným profesorem pastýřského bohosloví. V té době přednášel na akademické půdě homiletiku⁵³ a liturgiku.

Rok 1939 byl poznamenán válečnými událostmi, které přerušily proces jmenování Josefa Berana řádným profesorem. Jako příloha k žádosti o jmenování byl předložen část rozpracovaného textu s názvem „*Kněz posvěcován kněžskou osobností*“. Ke jmenování nedošlo a mezinárodní situace byla příčinou uzavření všech vysokých škol včetně fakulty bohoslovecké.⁵⁴

⁵⁰ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 57

⁵¹ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 57

⁵² K tomuto tématu se vrátil ještě jednou v textu, nad kterým se zamýšlel „v Dachau ve skladišti zeleniny za častých náletů na Mnichov a při častých návštěvách SSmanů“. Publikováno ČKD, ročník 1945, číslo 4, str. 219—223. http://depositum.cz/knihovny/ckd/tiskclanek.php?id=c_22075, vyhledáno 16.7.2013

⁵³ Homiletika neboli kazatelství je nauka o kázání, zabývá teoretickou i praktickou stránkou kazatelské činnosti

⁵⁴ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 59

3.2. Rektorem v semináři

V roce 1932 Josef Beran vystřídal ve funkci rektora pražského arcibiskupského semináře Ottu Stanovského, vyšehradského kanovníka. Zde působil Beran s přestávkou válečných let, kdy byl v zajateckém táboře, až do doby jmenování pražským arcibiskupem. Ve funkci uplatňoval své pedagogické zkušenosti i psychologické znalosti a podle výpovědí některých seminaristů byl i přes svou přísnost oblíbeným a váženým.⁵⁵

3.2.1. Spis „O kněžském celibátu“

Z předválečného období je znám útlý spis s názvem „*O kněžském celibátu*“, který Josef Beran věnoval bohoslovcům, aby jim byl průvodcem v kněžském životě. V úvodu spisu je zdůrazněno, že k pochopení kněžské osobnosti je třeba znát podstatu kněžského celibátu, protože jen na základě jeho závaznosti a ve světle jeho ideje lze zcela vystihnout jeho plnost. Celibát je přijímán zcela dobrovolně a z vlastní vůle. Jeho podstatou je zřeknutí se přirozeného práva na život v manželství. Rozumnou zdrženlivostí a ukázněností vrátit lidské přirozenosti důstojnost, je povinností každého člověka, tím spíše kněze.⁵⁶

Beran zdůraznil, že „*má-li být kněz plně knězem, pak je třeba, aby žil nerozdělen, zcela pro Krista a Církev. Proto rozvinutí všech schopností ve službě úřadu učitelského, kněžského a pastýřského je podmíněno a podporováno jedině celibátem.*“⁵⁷ Vyvrací názor, že kněz, který zachovává celibát, je duševně ochuzen.⁵⁸ A dále dokazuje, že kněžský celibát je možný jak fyzicky, protože není protipřirozený a ani zdraví škodlivý, tak morálně.⁵⁹

Josef Beran se snažil vštípit seminaristům pohled na důstojnost katolického kněžství a odkazoval na encykliku Pia XI., kde je psáno, že i sama vznešenost křesťanského

⁵⁵ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 61

⁵⁶ Srov. Beran Josef: O kněžském celibátě, Praha: Kropáč & Kucharský, 1941, 12

⁵⁷ Cit. tamtéž, 14

⁵⁸ Srov. tamtéž, 45

⁵⁹ Srov. tamtéž, 46

kněžství ukazují na svrchovanou důstojnost celibátu. Z panické čistoty pak vzejdou všechny svaté myšlenky, hrdinná rozhodnutí a obětavé úmysly. A právě tato čistota je základem všech ctností, jako je mírnost, rozvážnost, pokora, obětavost a trpělivost,⁶⁰ které ostatně nacházíme právě u Josefa Berana v plné míře. Nebyla to jen přednášená teorie. Byla to žitá praxe samotného Berana v dobách nejtěžších. Vidíme v něm kněze jako lékaře, který musí pohotově vyléčit každou duchovní nemoc, kněze jako obhájce, který mluví ve prospěch duší k Ježíši, kněze jako soudce sedícího na stoličce spravedlnosti, kněze jako otce, který dokáže obejmout provinilého syna, kněze jako pastýře hledajícího zbloudilou ovci, kněze jako přítele. Takový kněz je pravým apoštolem.⁶¹

V závěru rozboru lze říci, že jde spíše o rozsáhlou apologii o celibátu, v podstatě o poselství rektora seminaristům a kněžím. O sexuální otázce píše otevřeně. Motivuje k zachování celibátu snahou o osvobození k vyšší lásce.⁶²

Na Beranův útlý spis odkazuje i ThDr. Jiří Skoblík, který ve svém textu s názvem „Poznámky k celibátu“ zahrnuje tento spis do bohaté české literatury, která se k celibátu staví kladně.⁶³

Josef Beran se vrací k tématu celibátu kněží ještě jednou, a to v článku července 1967, který byl vydán v rukopise Pracovního kroužku Unionis apostolicae „Vinculum“ v Itálii. Beran reaguje na encykliku svatého otce Pavla VI. „Sacerdotalis caelibatus“ O kněžském celibátu. Připomíná, že se tématem zabývalo i zasedání II. vatikánského koncilu. V článku se zamýšlí nad dvěma námitkami, které hovoří proti celibátu kněží. První otázkou je, zda celibát není něčím nepřirozeným, a proto zdravím škodlivým. Druhá námitka se pak týká duševní chudoby kněží, kteří by tak mohli být ochuzeni o ovoce, které přináší láska. Beran zdůrazňuje slova Pavla IV. o důsledné formaci každého seminaristy a důležitém úkolu biskupů.⁶⁴

⁶⁰ Srov. Beran Josef: O kněžském celibátě, Praha: Kropáč & Kucharský, 1941, 54

⁶¹ Srov. tamtéž, 61—62

⁶² Srov. OPATRNÝ ALEŠ: Kardinál Josef Beran jako pastoralista, nepublikovaný článek

⁶³ <http://ktf.cuni.cz/~skoblík/komentare/celibat.htm>, vyhledáno 30.11.2013

⁶⁴ http://www.scriptum.cz/vinculum/vinculum_1967_05.pdf, vyhledáno 30.11.2013

3.2.2. Další publikační a veřejná činnost

Na druhé straně se našly i hlasy, které Beranovu přísnost shledávaly jako nepřijatelnou a přehnanou. Jako rektor byl shledáván v některých případech nespravedlivým a spory seminaristů neřešil vždy nestranně a zásadově. Vysvětlení podal bývalý seminarista Mons. Karel Skalický, který viděl jádro nedorozumění v přechodu z čistě ženského prostředí Institutu sv. Anny do čistě mužského prostředí bohosloveckého semináře.⁶⁵

Redaktorka Stanislava Vodičková při své výzkumu a psaní knihy o Beranovi měla možnost zkoumat Osobní fond kardinála Josefa Berana v plaském archivu, kde jsou shromážděny rukopisy jeho uměleckých literárních prací, které nebyly dosud publikovány. Níže uvedené rukopisy jsou známkou širokého záběru Beranova zájmu.

V roce 1932 sepsal Beran beletristickou práci o Matce Kristově a jejím působení mezi apoštoly po Ježíšově smrti „*Maria – učitelka evangelistů*“. O rok později napsal román „*Tři na jednoho. Kdo s koho?*“ Následující rok věnoval sestře Marii spisek „*Tři vánoční bajky – Vnadišlo. Soucit? Hodnota.*“ K 100. výročí smrti Karla Hynka Máchy byla napsána úvaha „*Máchova duše*“. Další drobné prozaické práce ve fondu, jak uvádí redaktorka Vodičková, jsou nedatované rukopisné povídky: „*Maria a Verdi*“, „*Maria a Smetana*“, „*Maria a Chopin*“, „*Alžběta, Salome a Maria*“. Zdramatizoval také několik divadelních her: „*Byl první máj*“, „*Napravený Slávek – Dobro vítězí*“ a příběh mladé dívky Marie s názvem „*Prokleta*“.⁶⁶ Zda v těchto spisech najdeme stopy pastorační, nelze z dostupných materiálů odpovědně konstatovat. Důležitým okamžikem je však skutečnost, že některé tyto spisky byly Beranem věnovány jeho blízkým a přátelům a z toho lze usoudit, že při své odpovědné a časově náročné činnosti pedagogické, pastorační a literární často myslil i na své nejbližší.

Svou pastorační činnost rozšířil Josef Beran i mezi věřící a hledající, kteří se semkli kolem semináře. Jeho působnost zasahovala taky do oblasti charitativní. V Dejvicích založil za pomoci mnoha místních žen velmi činnou odbočku Katolické charity. Nebyla

⁶⁵ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 62

⁶⁶ Srov. tamtéž, 63

mu cizí ani oblast kulturní. V semináři pomohl vybudovat knihovnu pro šíření katolického tisku, do kterého přispíval články s duchovní tematikou.⁶⁷ Inspiroval se jezuitou Janem Leunísem a založil Mariánskou družinu mužů a Mariánskou družinu paní a dívek, ve kterých se stal ředitelem a duchovně vedl obě skupiny. Po II. vatikánském koncilu se družiny transformovaly pod názvem Společenství křesťanského života. Jejich činností bylo podporovat duchovní život a rozvíjet apoštolskou činnost jednotlivců i skupin v duchu ignaciánské spirituality.⁶⁸

Beranovi nebyly lhostejné ani tzv. „děti z ulice“, pro které získal prostory v budově Domovů Elišky Purkyňové,⁶⁹ kde založil dětskou besídku. Ta měla za úkol podchytit a zaujmout bezprizorní mládež, napravovat chyby způsobené špatnou rodinnou výchovou a ukázat mladým lidem, jak se stát Božími dětmi.

Po I. celostátním katolickém sjezdu uváděl Beran do praxe všechny složky Katolické akce. Při seminárním kostele zavedl hnutí ministrantů Legio angelica, které vedli bohoslovci z vyšších ročníků. Hlavní snahou hnutí byla výchova nových kněžských povolání. Mnozí členové tohoto hnutí si později zvolili kněžské nebo řeholní povolání a sehráli výraznou úlohu v době útlaku církve nacistickou a komunistickou diktaturou. Byli mezi nimi rektor koleje Nepomucenum František Plannera, biskup Jan Lebeda, břevnovský opat Anastáz Opasek a mnoho dalších.⁷⁰

Josef Beran usilovně pracoval v semináři, dál se věnoval i výuce na fakultě a v seminárním kostele, kde vedl duchovní správu a zpovídal. Jako pastýř byl zván na mnohá poutní místa v zemi, na různé náboženské manifestace a sjezdy. Zde kázal a přednášel. Hodně času věnoval výchově dětí i mládeže a pastoraaci mezi sociálně slabými. Inicioval liturgické a pastorační kurzy pořádané pro bohoslovce a kněze v Čechách i na Moravě.

⁶⁷ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 58

⁶⁸ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 62

⁶⁹ Eliška Purkyňová (1868–1933) byla československá politička a poslankyně Národního shromáždění republiky Československé. Iniciovala výstavbu komplexu nazvaného *Útulný domov osamělým ženám* v Praze (dnes Domov pro seniory Elišky Purkyňové). Byla první ředitelkou tohoto domova, který byl slavnostně otevřen roku 1924.

⁷⁰ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 58

Rektor Josef Beran musel čelit během svého působení v semináři ještě jednomu, a to velmi závažnému, problému. Přes veškerou diplomacii, trpělivost a mírnost své povahy byl označován za velmi nerozhodného muže. Brzy začalo v semináři docházet k roztržkám mezi českými a německými bohoslovci. Byla mu vyčítána přílišná benevolence k německým seminaristům na straně jedné a tolerance k projevům českých seminaristů. Beran byl označován za „slabého“ a neschopného. Rektor zpytoval své svědomí a dospěl k názoru: „*Ano, mám měkkou povahu, ale nemohl jsem si nic vyčíst, čím bych byl svou měkkostí poškodil obecné blaho semináře.*“⁷¹

V roce 1938 podepsaly čtyři mocnosti Evropy Mnichovskou dohodu. Nad Evropou visela hrozba fašismu a Československo přišlo o velká území v pohraničí. Vznikl Protektorát Čechy a Morava a Slovenský štát. Německým bohoslovcům bylo doporučeno přestoupit na německé univerzity. Již v době válečného konfliktu roku 1941 zemřel Karel kardinál Kašpar. Mezi vysokým klérem se hledal vhodný řečník, který by v rozhlase promluvil k národu. „O nemoci zesnulého pana kardinála tenkrát kolovaly různé pověsti – o tom, že se střetl s prvním protektorem, že byl vyslýchán a ztýrán a že jeho choroba byla následkem tohoto týrání. Nebylo možno tyto pověsti po jeho smrti veřejně vyvrátit, a nevyvrátit je znamenalo je potvrdit.“⁷²

Následující citovaný text z knihy Bohumila Svobody je výpovědí prvního závažného střetnutí Josefa Berana s nastupující fašistickou mocí. Byl to právě on, který byl vybrán konsistoří pro svoji statečnost a odvahu, aby pronesl slova rozloučení. Z hluboké vděčnosti k zesnulému Beran toto rozhodnutí přijal: „...*a tak se dostávám k mikrofonu v době, kdy ucho gestapa je citlivě nastaveno na každé slovo, které by jen zdánlivě mohlo odhalit nepřátelské smýšlení...*“ Beranova slova: „...*Osiřel stolec svatého Vojtěcha...*“ se stal oslavou zesnulého arcipastýře, jeho života, práce a činů. Hluboce zapůsobil v této těžké době na duši národa. Gestapo v tu chvíli nemohlo tomuto promyšlenému a přece tak otevřenému projevu k národu nic vytknout.⁷³

Beran tímto projevem upoutal na sebe pozornost gestapa. Nevedl sice žádný ozbrojený odboj, netiskl letáky a nepřechovával zbraně. Byl však rektorem, pastýřem,

⁷¹ Cit. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 61

⁷² Cit. tamtéž, 65

⁷³ Srov. tamtéž, 65

vysokoškolským pedagogem. Staral se o zabezpečení studentů v semináři. Gestapo velmi dobře znalo okolnosti jeho působení v semináři před zábořem Sudet i v době okupace, vědělo o jeho publikovaných článcích v tisku i odporu proti nacistické ideologii.⁷⁴ Beranovou přítěží byl i fakt, že patřil ke katolické inteligenci a studoval v Římě. Taky jeho obliba mezi věřícími a vliv, který na ně měl, postačovaly k tomu, aby se na něj gestapo zaměřilo a několikrát jej povolalo k výslechu. Josefu Beranovi hrozilo zatčení. Byla to jen otázka času, který brzy nadešel.

⁷⁴ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 83

4. Okupace

4.1. Dachau

Dne 6. června 1942, kdy zvony z kostela sv. Vojtěcha svolávaly na mši svatou, Josef Beran sloužil mši za všechny, kteří zůstali v koncentračních táborech. Svatováclavský chorál byl poslední modlitbou, kterou se Beran modlil v kostele s farníky. Brzy na to byl již v moci gestapa, které mu zabavilo veškerý osobní majetek, rozsáhlou knihovnu a všechny písemnosti včetně rukopisů, na kterých pracoval. Po skončení výslechu byl převezen do pankrácké věznice, kde byl vězněn do 1. července 1942. Odtud si odnesl první zkušenosti s brutálním zacházením. Beran vzpomínal na ubíjející nečinnost a nejistotu. Jedinou útěchou mu byla modlitba k milostivému Bohu, který ho posiloval.⁷⁵

Víra a pokora pomáhala Beranovi v čekání na smrt. Očekával, že ho čeká stejný osud jako mnoho popravených, že bude během několika dnů zastřelen. Po dnech čekání byl převezen do terezínské policejní věznice Malá pevnost. Podmínky života ve věznici byly nelidské. Tělesné vyčerpání a utrpení provázela psychická traumata. Násilí bylo ve věznici všudypřítomné a setkáváme se s jeho popisem jak u Berana, tak u jeho spoluvězně Štěpána Trochty, který měl někdy zcela jiný pohled na události, které prožili.

Beran popisoval: „...taky jsem v Terezíně řezal dříví...tak to byla taková práce, kterou jsem mohl dělat, ale už na ty práce bylo třeba také určité znalosti. Když jsem vzal do ruky koště, tak jsem měl odřené ruce ...“. Štěpán Trochta vzpomínal na stejné situace slovy: „...se shluku vězňů byl vyloven msgre Berana a postaven k těžké káře. ... Obdivoval jsem se tenkrát nadpřirozenému klidu, mlčenlivé trpělivosti a svědomité poctivosti Beranově... Odevzdaně tahal svou káru, opíraje se do ní celou vahou těla ... on mi dodával odvalu: ‚Neboj se, Štěpáne, Pán Bůh to všechno vidí. Ono to všechno dobře dopadne.‘“⁷⁶

⁷⁵ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 85

⁷⁶ Cit. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 68

Pro většinu vězňených byla malá terezínská pevnost přestupní stanicí. Také Josef Beran byl v srpnu 1942 odvezen transportem přes Cheb do koncentračního tábora Dachau. I zde se nad všemi vznášelo ponižování lidské důstojnosti. Do tábora se dostávali čeští a moravští kněží především pro své kázání, pro články v časopisech a novinách, pro svůj vliv na veřejnost. Byli považováni za politické vězně. Příčinou jejich častých úmrtí bylo vyčerpání psychické i tělesné, epidemie i běžné nemoci s absencí lékařské pomoci.

Za jakýkoli malý přestupek, skutečný nebo domnělý, následoval tvrdý postih. Ani Beran nebyl ušetřen ponižování a utrpení. Jednou sám vypravoval: „*Jednou jsem se cítil opuštěn od lidí i od Boha. Vzbuzoval jsem úkony důvěry, ale srdce zůstávalo sevřeno úzkostmi takřka smrtelnými...prosil jsem Boha, aby mi aspoň nějakým nepatrným náznakem ukázal, že mě neopustil. Měl jsem hrozný hlad...*“⁷⁷

4.2. Pastorační v zajetí

Když se vracel Josef Beran ve svých vzpomínkách na pobyt v Dachau, pomyslně ho rozdělil do tří období. V každém z nich se měnily podmínky života v lágru. První etapa, kterou nazval *obdobím rigorózních opatření*, byla etapou přísných opatření, kdy byly těžce trestány zevní náboženské projevy. Platil přísný zákaz vstupu do kaple. Tajně se svátostmi zaopatřovali nemocní a rozšiřovalo se svaté přijímání. *Obdobím zmírněných opatření - období* postupného uvolnění kázně, období příležitosti přijetí svátostí, pastoračních konferencí a měsíčních rekolekcí. Třetí stadium bylo *obdobím opět větší přísnosti*, němečtí vojáci se stávali nedůvěřivými, v táboře byl režim stanného práva, shlukování bylo nepřipustné. Stále častěji se objevovali spoluvězni-udavači a bylo nutno zvýšit ostražitost a obezřetnost v pastorační činnosti. Nestávalo se ojediněle, že se kněží dobrovolně hlásili jako ošetřovatelé k nemocným, u nichž se projevil skrvnitý tyfus. Nemocné ošetřovali, zpovídali a zaopatřovali. Mnozí z těchto dobrovolníků se nakazili a zemřeli.⁷⁸ Tajně byly slouženy mše svaté. Později Beran vzpomínal na okamžik, kdy poprvé přijal svaté přijímání v Dachau. Všichni, kteří částečky

⁷⁷ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 71—72

⁷⁸ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 97

zprostředkovávali, se dostávali do velmi nebezpečných situací. Eucharistie dávala všem sílu a naději. Ve vzpomínkách Beranových spoluvězněů nenacházíme výpovědi o Beranově beznaději. Mnozí si stěžovali a zoufali, ale Josef Beran byl ten, který dokázal vyslovit slova útěchy, rozhršení a naděje. „*Hoši, buďte klidní, všechno dobře dopadne, svatý Josef to rozhodne...*“⁷⁹

Jeho pomoc byla i materiální povahy. Dokázal se rozdělit o deku i ve velkých mrazech, které zažívali, o každý kousek chleba, o každý balíček zaslaný z domova.⁸⁰ V době nemoci vložil svůj život do rukou Pána a učinil slib, který jej zavázal na celý zbytek života: „*Vrátím-li se do vlasti, vynasnažím se, abych nikomu nic neodepřel, zač budu prošen, a pokud to bude v mých silách a nebude to odporovat vůli Boží, vyplním každé přání, které na mne kdo vznese.*“⁸¹

Na Josefa Berana vzpomíná ve své knize také vídeňský kněz Johann Maria Lenz: „*Za velkého osobního nebezpečí nechával jeden a půl roku vydávat pro zajaté kamarády z lágrové písárny denně o 250 lístků na chleba více, než bylo dovoleno.*“ To se Josef Beran dostal jako pisař do kanceláře oddělení pracovního nasazení, kde tajně vypisoval statistiky a dával je přátelům k uschování. Hrozil mu jediný trest a tím byla poprava.⁸²

V lágru rostla nejen solidarita, ale vznikalo i upřímné ekumenické přátelství. Žili vedle sebe kromě kněží a řeholníků katolické církve i duchovní jiných konfesí. K tomuto sblížení pomohlo společně sdílené utrpení, které bouralo hranice v názorech a vyznáních. Nacházeli se zde členové Československé církve evangelické, Jednoty bratrské, Jednoty českobratrské, Československé církve i církve pravoslavné. Miloš Bič, duchovní Českobratrské církve evangelické, vysokoškolský pedagog a autor náboženské literatury vystihl tato přátelství ve svých spisech. Vážil si Berana pro jeho poctivou a přímou povahu, hovořili o běžných denních starostech i o postavení církve venku a o práci, kterou museli zanechat a ke které se chtěli vrátit. Vyhýbali se střetům, aby si nezatarasili cestu k dalším hovorům, a když hovořili, nebylo to ani útočně

⁷⁹ Srov. VODÍČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 101

⁸⁰ Srov. tamtéž, 103

⁸¹ Srov. tamtéž, 103

⁸² Srov. tamtéž, 104

evangelické, ani útočně katolické. Rozuměli si, protože Bible a křesťanství, to jsou široká témata.⁸³

Josef Beran strávil v Dachau necelé tři roky. Po celou dobu byl příkladem pro mnoho vězňů. P. Angelo Dalmaso ho popisoval jako vězně malé postavy, už ne tak mladého, který večer bral do ruky breviář a dlouho se před Nejsvětější svátostí modlil na kolenou. Beran se mu stal oporou mravní i hmotnou. Jinému knězi pak přinášel na nemocniční lůžko povzbuzující slova, laskavý zájem a tajně i nějaké drobky na posilnění.⁸⁴ Jeho promluvy při tajných konferencích českého kněžstva a obětavá pastore, kterou přes nesnáze vykonával mezi vězni, zůstaly v paměti všech vězňů.

Zde je možné a vhodné citovat rakouského kněze Johanna Lenze, který ve své knize píše: *„Nezapomenutelná zůstane jeho laskavá skromnost, vysoká inteligence a nadnárodní postoj. Jeho v každém ohledu kněžské a sociální postoje ho přímo předurčovaly nejen za vůdce církve, ale také za mučedníka satana a jeho pomocníků.“*⁸⁵ Mnozí duchovní, a to nejen katoličtí, už tehdy v lágru viděli v Josefu Beranovi budoucího arcibiskupa.

Před koncem války panovaly v lágru katastrofální podmínky. Kněží zde prošli nejotřesnější perzekucí křesťanského duchovenstva v historii novověku. A přesto se objevovalo světýlko naděje v osobě Josefa Berana, o které napsal pozdější provinciál české provincie jezuitů P. Adolf Kajpr: *„Pan arcibiskup žil půl třetího roku ve velkém mezinárodním kněžském společenství v Dachau. Veřejné mínění tohoto společenství se již tedy, tam v Himmlerově jámě lvové, na něj dívalo jako na budoucího pražského arcibiskupa. I tam, v onom příšerném hradě Satanově, byl svatostánek, a nikdo před ním neklečel častěji a nikdo se nemodlil vroucněji než msgr Beran... On byl již tam slávou pravého kněze...“*⁸⁶

⁸³ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 106

⁸⁴ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 85

⁸⁵ Cit. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 109

⁸⁶ Cit. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 91

I v těžkých chvílích věznění nepřerušil Josef Beran svou literární činnost. Podařil se mu zachránit text trilogie o svaté Marii Magdaleně s názvem „Milovala mnoho“. V ní, jak píše ve svém článku „Kříž a svoboda“⁸⁷ Karel Skalický, vylíčil Beran tuto světici nejen jako kající, nýbrž především jako vzor vzácné ženské duše, která překonala vše i sebe nezměrnou láskou. Toto dílo se dosud nenalezlo. Psychologický román o problémech vězněných mužů dokončil už jako arcibiskup po osvobození. Tento text se později ztratil.⁸⁸ A tak mezi psáním, pastoračí, výslechy a bolestí oslavil Josef Beran svoje třiatřicáté kněžské jubileum.

⁸⁷ <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=093&clanek=030906>, vyhledáno 28.12.2013

⁸⁸ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 91

5. Pastýřem lidí

5.1. Osvobození

Politická situace v poválečném Československu bude v této části práce nastíněna jen velmi krátce, protože cílem mého bádání není popsat politickou vnitrostátní a mezinárodní situaci v nově tvořících se státech v poválečné Evropě. Vývoj společnosti však silně ovlivnil dějiny naší země, jednotlivé lidské osudy a taky osud Josefa Berana. S odstupem času lze konstatovat, že všechno co doposud prožil, byla příprava na to, co mělo následovat.

Po ukončení války došlo k obnově suverenity našeho státu v předválečných hranicích. Josef Beran se vrátil domů plný optimismu a vlasteneckého nadšení, myšlenek na obrodu církve, myšlenek křesťanských a sociálních, které si přinášel z temna a útlaku. Vrátil se však do země změněné navenek i uvnitř. Ve společnosti začala probíhat vnitropolitická transformace s prvky směřující k socialistickému vývoji. Velký vliv na vývoj v naší zemi měla i mezinárodní politika.

Na jaře roku 1945 došlo k dohodě mezi západní exilovou vládou dr. Edvarda Beneše a komunistickou emigrací, která byla vedena budoucím dělnickým prezidentem Klementem Gottwaldem. Ustanovila se první poválečná vláda a reforma politického systému. Československá vláda Národní fronty Čechů a Slováků, která vznikla v dubnu 1945, vydala tzv. Košický vládní program, jehož klíčové body se týkaly zákazu a povolení jednotlivých politických stran. Pravicová Agrární strana, nejsilnější politická strana první republiky, nebyla obnovena a komunisté tímto krokem vyřadili z politického boje o moc, hlasy téměř poloviny občanů předválečného Československa. Povolené politické subjekty byly sdruženy do orgánu Národní fronty Čechů a Slováků, která byla nadřazena parlamentu a stála mimo jakoukoliv demokratickou kontrolu. Prvkem sice nestandardním, ale účinným se nastupující komunistické straně podařilo ovládnout celou politickou scénu. Národní fronta byla postupně KSČ zneužívána.⁸⁹ Komunisté pronikali do všech složek, politických stran a spolků, aby získávali ke

⁸⁹ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 120

spolupráci a tím získali kontrolu. Docházelo k zneužívání prezidentských dekretů, které v prvních měsících po válce nahrazovaly zákonodárnou moc. Měly platnost zákonů a měnily podobu státu a jeho hospodářskou strukturu.

Do oblasti občanských a lidských práv zasáhly dva retribuční dekry o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech a o trestání některých provinění proti národní cti. Tyto dekry nezdávka sloužily k vyřizování osobních účtů až k likvidaci nepohodlných lidí. Docházelo k odstraňování politických protivníků, k čistkám v armádě i státní správě. Dekry umožňovaly zbavovat státního občanství obyvatele národnostních menšin.⁹⁰ V lednu 1946 došlo k odsunu sudetských Němců z českého území. Tato událost poznamenala na dlouhou dobu soužití obou národů. Proti odsunu vystoupila jako jedna z prvních i katolická církev. Českoslovenští biskupové dali v pastýřském listu z roku 1946 nesouhlasné stanovisko i k uplatňování principu kolektivní viny a odmítali trestání nevinných.

Na další vývoj v zemi byli komunisté velmi dobře připraveni dokonalou organizační strukturou, strategickým obsazováním klíčových míst na úřadech, oslabování buržoazie, likvidací politických odpůrců, a to na základě vykonstruovaných procesů podle malého a velkého retribučního dekretu. I prosazováním nacionalismu si zajistili vítězství v prvních poválečných volbách.⁹¹ Úspěch slavili i při ovládnutí ministerstva vnitra a útvarů bezpečnosti. Agenti komunistické strany pronikali i do nekomunistických stran a spolků a organizovali provokace, které měly narušit stabilitu a důvěru. Bylo otázkou času, kdy tato situace vyústí ve střetnutí o budoucí podobu státu.

Země byla oslabená hospodářsky i politicky. Do dvou let po osvobození vypukla krize, která se projevovala nespokojeností s nepříznivým hospodářským vývojem, znárodněné podniky nebyly schopny konkurence na zahraničních trzích, produktivita práce klesla pod předválečnou úroveň. Zásobování obyvatelstva potravinami i průmyslovým zbožím vážlo a celou situaci ztížilo mimořádné sucho.

⁹⁰ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 121

⁹¹ Srov. tamtéž, 122

Zemím Evropy byla nabídnuta hospodářská pomoc tzv. Marshallův plán, který však odmítala východní mocnost, a tak na nátlak Sovětského svazu musely země, které spadaly pod jeho vliv, pomoc odmítnout. Situace vyústila ve spory mezi československými demokratickými a komunistickými ministry.⁹²

Politická situace v zemi měla velký vliv i na působení kněží a řeholníků v osvobozeném Československu. Jednotlivé církve se soustředily na obnovu své činnosti, která byla přerušena okupací. Katoličtí duchovní se po válce 1945 přihlásili k budování nového státu ve společném prohlášení v manifestu katolického duchovenstva, které bylo mírovým aktem a odsouzením metod nacistické diktatury. Svůj podpis pod prohlášení připojil i Josef Beran. Manifest se vyslovil pro sociální reformu a ke společnému budování nového státu.

Deník Svobodné slovo z té doby otiskl článek, ve kterém je přiznána závaznost tradic národa, hlavně ideje cyrilometodějské, která kulturně spojila slovanské národy a dala pevný základ duchovnímu vývoji. V tomto duchu se má pracovat na vytvoření nového společenství s Východem a s nezlomnou vírou v duchovní hodnoty, podle svých vlastních sil usilovat o duchovní obrodu lidu.⁹³

Obnova církevního společenství byla ztížena nedostatkem českých kněží. Zvláště pohraničí bylo místem s nedostatkem duchovních a muselo být prohlášeno za misijní území. Návrh na řešení této situace počítal s uvolněním kněží z Moravy, kde jich byl relativně dostatečný počet.

Důležitým okamžikem v poválečném roce se stala první mimořádná pracovní porada Katolického kněžstva z Čech a Moravy v pražském Obecním domě. Za účasti asi 380 zástupců českého katolického kléru a předsednictví Josefa Berana se porada zabývala výukou náboženství na školách a pastorační prací v pohraničí.

⁹² Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 123

⁹³ Srov. tamtéž 129

5.2. Beranova práce v semináři

Svůj návrat na svobodu vnímal Josef Beran jako velký dar a pokyn k práci. První zastávkou byla návštěva rodiny v Bolevci, od které po krátké karanténě spěchal do Prahy. Nejprve zamířil k Pražskému Jezulátku, kde poděkoval mší svatou za veškerou pomoc, která mu byla dána díky modlitbám. Pak zamířil na Hrad, kde se poklonil u hrobů našich světců. Pak se přihlásil u kapitulního vikáře Bohumila Opatrného o práci. Vikář mu doporučil odpočinek a rekonvalescenci. Beran však namítl, že odpočíval celé tři roky.⁹⁴

Další zastávkou byl kostel v semináři v Dejvicích. Jak krásné bylo přivítání přítomnými bohoslovci, místním sborem i stovkou vojáků a zástupci různých spolků. Přivítání bylo srdečné a pro všechny nesmírně dojemné. V závěru homílií na oslavu Nejsvětější Trojice poděkoval všem, kteří ho podporovali modlitbami a obětmi za to, že může před nimi stát živ a zdrav.⁹⁵

V nadcházejícím období se Josef Beran zapojil do práce ze všech svých sil podle vlastního přesvědčení, přesně tak, jak slíbil při příjezdu z Dachau.⁹⁶ V Dejvicích pokračoval v pastoraaci mezi věřícími, byl kazatelem na poutích, národních slavnostech a manifestacích, zpovědníkem a učitelem. Stál u zrodu Arcidiecézního pastoračního ústředí, jehož cílem bylo sestavit kolektiv duchovních, kteří by studovali všechny stránky duchovního života. Výsledky měly být využity pro zdokonalení pastoraace. Zasadil se o vybudování odboček svazu Charity, a to ve všech farnostech, protože pochopil, že jenom za pomoci dobře fungující Charity je možné zmírňovat sociální bídu.

Beranovým velkým počinem byl návrat semináře ze stísněných prostor v Dolních Břežanech zpět do Dejvic. Vedl spor s Františkem Halou, který jako první poválečný ministr pošt nechtěl vrátit dejvickou budovu církvi. Seminář se v závěru sporu přece jen přestěhoval. Tímto sporem o budovu byl vztah Hály a Berana poznamenán. Tehdy Hála

⁹⁴ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 94

⁹⁵ Srov. tamtéž, 95

⁹⁶ Srov. tamtéž, 94

řekl Beranovi, že až bude jmenován nový arcibiskup, budu si u něho na Berana stěžovat.⁹⁷ Tehdy ještě Hála netušil, komu si chtěl stěžovat.

5.2.1. Nevydaná skripta

Do období Beranova činného působení na rektorátu Karlovy univerzity lze datovat cyklostylovaná skripta, která jsou dohledatelná v CKK KTF UK. Nemají vrocení a nelze s jistotou říci, zda jde o torzo či soubor dostupných titulů z Beranových přednášek.

Skripta jsou rozdělena do čtyř větších celků. Prvním je soubor pod názvem Liturgika všeobecná, ve kterém se Beran na 35 stranách textu kladně zmiňuje o liturgickém hnutí, dále je popsán liturgický rok, liturgické předměty a akce. V této části nelze dohledat teologii, jde spíše o praktické poznámky.

Druhá část vedená pod titulem „Uvedení do zpovědní praxe“ na celkem 31 stranách probírá čtyři části svátosti pokání, zabývá se osobou zpovědníka a jeho povinnostmi. Z velké části je text psán latinsky.

„Liturgica II“ je název třetí nejdelší části skript. Pojednává o modlitbách, mešních ritech o slavení eucharistie v latinském ritu. V poslední části je pojednání o svátostech, které je velmi stručné.

Osobě kněze a jeho úkolům je věnována čtvrtá část skript, která je uvedeno pod jménem „Theologia pastoralis“. V závěru této části je uvedena Homiletika, která je definována jako praktické a vědecké podání a vysvětlení zásad a pravidel účelného kázání a hlásání Božího slova.⁹⁸

⁹⁷ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 125

⁹⁸ Srov. BERAN JOSEF: Nevydaná skripta, 4.část, str. 9

V závěru skript se nachází dvoudílný text pod názvem „Církev ritu byzantského“, který je viditelně psán na jiném mechanickém psacím stroji a lze vyslovit domněnku, že tento text do samotných skript nepatří.⁹⁹

5.2.2. Beran arcibiskupem

Arcibiskupský stolec zůstal po dobu dlouhých čtyř let, tedy od roku 1941 po skonu kardinála Karla Kašpara, neobsazen. Dočasně byl správou pražské arcidiecéze pověřen kapitulní vikář ThDr. Bohumil Opatrný, český římskokatolický kněz, který byl později také kanovníkem Metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze a později i jejím děkanem.

Na místo biskupa bylo hned několik kandidátů, kteří splňovali předpoklady vést pražskou diecézi. Mezi kandidáty patřil strahovský opat a premonstrát Bohuslav Jarolímek, pražský kanovník Otakar Švec, olomoucký profesor František Cinka, teolog a františkán Jan Evangelista Urban a rektor semináře Mons. Josef Beran, který, jak se později ukázalo, velmi dobře chápal potřeby doby. V jeho volbu věřilo mnoho lidí, zvláště mezi dejvickými věřícími byla víra v jeho volbu velmi intenzivní. P. František Kubíček SI, který s Josefem Beranem spolupracoval jako spirituál semináře. Řekl, že věří v Boží pomoc při volbě nového vedení církve v zemi, kdy bude zvolen právě doktor Beran.¹⁰⁰

Probíhaly diskuze o jmenování biskupa mezi internunciem, diplomatickým zástupcem papeže a představiteli české církevní hierarchie. Na poslední chvíli byl navrhnut i slovenský kandidát. Hlavním kandidátem pro Prahu byl profesor olomoucké teologické fakulty dr. František Cinek, proti kterému však vystoupilo několik kněží, kteří byli za války uvězněni v Dachau. Když se ukázalo, že nelze dojít k žádnému konkrétnímu řešení, Vatikán vybral kandidáta z arcibiskupského učiliště. Rozhodovalo se mezi prof. Benešem, prof. Beranem a prof. Šímou. Do tohoto jednání však nepříznivě vstoupily spory o církevní statky. Rozhovory o kandidátech se protahovaly a komplikovaly. Uprostřed všech jednání se Svatý stolec zaměřil jen na jednu osobu, na Josefa Berana. Jmenování bylo nečekané, ale rozhodující událostí v životě Berana. Při

⁹⁹ Srov. OPATRNÝ ALEŠ: Kardinál Josef Beran jako pastoralista, nepublikovaný článek

¹⁰⁰ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 99

oslovení papežským nunciem neskrýval překvapení z vývoje událostí. Jeho námitkami byla jeho malá postava. Když však byl ujištěn, že církev má biskupy i malých postav, řekl s pokorou a poslušností sobě vlastní, kterou projevoval církevní autoritě své „ad sum – tady jsem“.¹⁰¹

Josef Beran si byl dobře vědom komplikovaného politického vývoje v zemi a ke svému jmenování prohlásil, že chce nést všechny kříže ochotně a radostně. Vyjádřil víru v Toho, který mu pomáhá.¹⁰² Prvními gratulanty po oznámení jmenování byli bohoslovci.¹⁰³ Biskupské svěcení Josefa Berana proběhlo 8. prosince 1946 u náhrobku sv. Vojtěcha v katedrále sv. Víta v Praze.

Ještě téhož dne vydal Josef Beran, jako nový arcibiskup pražský a primas český, svůj první pastýřský list. Jeho obsah byl homilií ke svátku Panny Marie, které zasvětil sebe i svou arcidiecézi. Závěrem pastýřského listu bylo napsáno biskupské heslo: „Eucharistia et labor – Eucharistie a práce“.¹⁰⁴

Do úřadu nastoupil Josef Beran začátkem listopadu 1946 na slavnostní schůzi svatovítské kapituly. Msgre. ThDr. Bohumila Opatrného jmenoval generálním vikářem.

Po přijetí nového úřadu musel Beran čelit problémům, které přesahovaly hranice pražské arcidiecéze. Šlo o napětí mezi církví a obnoveným československým státem, kde začala přicházet k moci komunistická strana.¹⁰⁵

Zvolení Josefa Berana přijali věřící i klérus z velké části kladně. Beran se těšil ve společnosti oblíbenosti pro svůj vysoký kredit jako mravní autority. V podvědomí lidí byl

¹⁰¹ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 103

¹⁰² Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 134

¹⁰³ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 103-104

¹⁰⁴ „...zasvěcují tedy dnes sebe i svou arcidiecézi znovu neposkvrněnému Srdci Mariinu a zasvěcení to se vynasnažím uskutečňovat horlivým naplňováním svého vznešeného úřadu...shrnuji své heslo, jež dnes slavnostně vyhlašuji ... nepatrnou hláskou je „a“. Spojuje však neobsáhlé pojmy. Práce – vše veliké, krásné, vznešené a ušlechtilé v rádu přirozena. Eucharistie – zdroj vší velikosti, krásy a ušlechtilosti nadpřirozené...“ (První pastýřský list J. Ex. nejdůstojnějšího pána Th.Dr. Josefa Berana, arcibiskupa pražského a primasa českého – prosinec 1946, datum vydání: 8.12.1946)

¹⁰⁵ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 118

ryzím a obětavým knězem, skromným člověkem. Jeho jmenování mělo však i své odpůrce. Vzbuzovalo obavu jeho setkávání se se členy komunistické strany, z nichž někteří byli bývalými kamarády z koncentračního tábora nebo styky s duchovními jiných konfesí. Josef Beran přijímal pozvání na různé společenské akce a slavnosti s bývalými spoluvězni. Jeho chování mu bylo vyčítáno a považováno za nevhodné. Na všechnu kritiku odpovídal slovy, že je zván ne jako komunista, ale jako arcibiskup katolické církve.¹⁰⁶ I mezi členy lidové strany se našly kritické hlasy. Beranovi nemohlo být zapomenuto, že si jako rektor semináře nepřál, aby seminaristé a kněží byli členy politických stran, včetně lidové. Byl přesvědčen, že kněz do politického dění nepatří.¹⁰⁷ Některým spolubratrům vadila i Beranova rétorika. Jeho slovník byl chápán jako až příliš levicový. Beran měl však cit pro aktuální dění a k tomu přizpůsobil i svůj slovník. V médiích byl pak Josef Beran interpretován jako přirozená mravní autorita.

Josef Beran svou pastorační činnost přenesl i na venkov. Prováděl četné vizitace ve vikariátech, kázal, biřmoval na různých místech i dvakrát denně, podával Tělo Páně mnoha tisícům věřících, posvěcoval základní kameny kostelů, škol a charitních domů, zakládal sdružení, spolky a účastnil se poutí, světil nové zvony.¹⁰⁸ Přijímal i pozvání na různé světské akce, jako byla divadelní představení, koncerty, filmy, sportovní utkání.¹⁰⁹ Jak se brzy ukázalo, Josef Beran tato pozvání přijímal ve snaze přiblížit se lidu s velkou naivitou a neopatrností. Nastolený režim využíval jeho kroky k matení prostých lidí. Na omluvu Josefa Berana lze uvést nedostatek zkušeností s komunisty a jejich nekorektním jednáním pro zkreslování skutečností ve svůj prospěch.¹¹⁰

Velkým tématem, kterému věnoval arcibiskup svou pozornost, bylo téma „práce“. Reagoval na snahu státní propagandy zdůrazňovat význam práce pro rozvoj republiky, a to i na úkor náboženských povinností tehdejší katolické většiny obyvatel. Nabádal k plnění povinností s radostí a opravdovostí. V úvaze byla vyzdvížena důležitost ženy

¹⁰⁶ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 139

¹⁰⁷ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 110

¹⁰⁸ Srov. tamtéž, 124

¹⁰⁹ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 139

¹¹⁰ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 124

v otázkách mravních a existenčních. Josef Beran viděl nebezpečí ve stírání role ženy ve společnosti, jejímž potlačením by mohlo dojít k nerovnováze.

Na srdci mu ležela i nepřilíš chvályhodná česká vlastnost, kterou byla a stále je svádění vlastní viny na druhé: „*Neodsuzujme však jiné! Posuzujme v první řadě sebe samy!*“ Zdůrazňoval, že katolíci a všichni věřící mají ukazovat ostatním, jak plnit Boží zákon, který je vyhlášený v Desateru. „*Nesmíme se klamat! Nesvádět vinu na jiné! Buďme tak přísní a nesmlouvaví vůči sobě, jako někdy býváme vůči ostatním, a pak jistě usmíříme účinněji Božské Srdce svátostné a odvrátíme mnohý zasloužený trest od druhého našeho národa.*“¹¹¹ Z uvedených slov lze vycítit kritiku, ale i povzbuzení a naději, kterou člověk tolik postrádá.

Beranova veřejná činnost byla bohatá a časově náročná. Přesto si stále zachovával svůj denní pořádek. Ráno vstával v brzkých hodinách a už v půl páté klekával v kapli, kde se modlil breviář a růženec, rozjímal a připravoval se na mši svatou. Po mši vykonal vždy díkučinění a vyprošoval pro celou diecézi požehnání. Teprve po snídani se začal věnovat úředním povinnostem. Den končil před půlnocí v kapli v modlitbě na kolenou.¹¹²

V závěru roku 1946 napsal Josef Beran list „milému duchovenstvu světskému i řeholnímu“. Vyhlásil nastávající rok rokem sv. Vojtěcha, který má být jako světec uctíván trojím způsobem, a to modlitbou, prací a horlivostí pro Boží zákon. Připomněl v něm, že věřící nemají zapomínat na modlitby před velebnou svátostí. Homílie a písně jsou součástí pobožnosti, ale vrcholem je Kristus. Důležitou se má stát i chvíle ticha před svatostánkem.¹¹³

5.3. Soumrak

Součástí Beranova působení byly i oficiální návštěvy Říma. První z nich vykonal arcibiskup Beran v únoru 1947. Papež Pius XII jej přijal dvakrát, poprvé při soukromé

¹¹¹ Cit. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 115

¹¹² Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 123

¹¹³ Srov. tamtéž, 115

audienci. Vatikán neskrýval své znepokojení nad vnitropolitickou situací v Československu a obával se omezení suverenity a demokracie v zemi. Při osobní audienci Beran papeže ujistil, že vláda má upřímnou snahu vnitropolitické poměry uklidňovat, dodržuje náboženskou svobodu i svobodu svědomí. Ale velmi se mýlil. Církevně-politická situace byla v Československu mnohem komplikovanější, než jak ji Beran viděl a líčil „v zájmu pověsti republiky v zahraničí“.¹¹⁴

Dalším tématem rozhovorů mezi arcibiskupem a Svatým otcem bylo téma oslav svatovojtěšského jubilea. Papež přislíbil k jubileu vydat zvláštní papežský list. Současně neodmítl smělou žádost českého arcibiskupa o urychlení kanonizace blahoslavené Anežky České. Podmínkou byla podpora této žádosti celým národem. Rozhovor Berana s papežem byl otevřený a srdečný. Svatý otec doporučil co největší rozvinutí eucharistické a misijní činnosti. Arcibiskup během svého pobytu v Římě navštívil různé římské kongregace a byl jmenován apoštolským administrátorem litoměřické diecéze.¹¹⁵

Po návratu do vlasti se Josef Beran arcibiskup autoritou svého úřadu snažil bojovat s nešvary ve společnosti. Trpělivě upozorňoval na bezdůvodná a křivá udávání, protizákonné držení nevinných ve vazbě, kteří jsou surově týráni.

Zastával se lidí ve sběrných táborech, kterým nebyla poskytnuta možnost výuky náboženství v rodném jazyce, intervenoval za možnost pastorače německým a maďarským duchovním, kterým by za tuto službu mělo být poskytnuto existenční minimum.

Ve společnosti vyvstaly dva velké spory mezi církví a státním zřízením. První z nich byl církevní majetek, druhým tématem pak bylo školství. Josef Beran velmi striktně odmítl vyvlastňování církevního majetku na základě Benešových dekretů¹¹⁶. Svůj postoj

¹¹⁴ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 153

¹¹⁵ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 120

¹¹⁶ „Benešovy dekrety“ je neoficiální souhrnné označení cca 100 dekretů vydaných v r. 1945, v době před znovuoústavením Národního shromáždění, prezidentem Edvardem Benešem. Termínu se obvykle užívá ve zúženém smyslu pouze pro ty z nich, které jsou pro svůj charakter předmětem dodnes trvající kontroverze. V Dekretech byla zakotvena konfiskace majetku deportovaných Němců a Maďarů a odnětí jejich československého občanství. Pomocí dekretů byla znárodněna většina československého průmyslu, bank, pojišťoven, bylo zavedeno centrální plánování.

odůvodňoval tvrzením, že vlastníkem tohoto majetku je nadnárodní církev. Současně kritizoval snahu československé vlády ztotožňovat katolickou církev s politickou stranou Československou stranu lidovou, která byla samostatným politickým subjektem a nikdy nebyla součástí církevních struktur.¹¹⁷

V době, kdy ještě Josef Beran čekal na osvobození z koncentračního tábora v Dachau a ukončení války, vydali čeští a moravští biskupové pastýřský list o škole, ve které poukázali na důležitost školské reformy, neodmyslitelné úlohy rodičů při výchově svých dětí a důležitost církevních škol. Zdůraznili, že nejpodstatnější podmínkou jak hospodářského tak politického života národa je mravnost. Tam kde není, tam nastává všeobecný a nezadržitelný chaos. A právě výukou náboženství má být zaručen kladný vývoj společnosti. Biskupové ve svém projevu očekávali podporu všech křesťanů.¹¹⁸

I Beran byl znepokojen problémem s výchovou mládeže, která byla narušena dobou okupace a války. Mnohokrát se ve svých projevech ozval proti návrhu zestátnění soukromých škol.

V květnu byla předložena vládě osnova nového školského zákona. Ještě též den se konal v sále Lucerny v Praze památná manifestace katolického lidu za svobodnou školu. Účast byla mimořádná jak z řad Pražanů, tak zástupců Slovenska a všech českých a moravských diecézí. Hlavním řečníkem se stal Josef Beran. Na samém začátku zdůraznil, že toto setkání „nemá charakter debatní, ani procesní či pracovní, ale manifestační, a to za svobodnou školu a tím i za svobodu vůbec“. Kromě jiného řekl, že uzákonění a podepsání nového školského zákona by bylo nešťastným poškozením národa i státu, a to i na mezinárodní úrovni. Navrhl, aby se k tématu začali vyjadřovat odborníci, ale současně se zástupci církve staví proti zestátnění všeho školství. V závěru setkání, po všech projevech, byla schválena rezoluce, ve které se požadovalo zachování svobodných škol včetně církevních, požadovala se podpora státu, vyučování ve státních školách v souladu s výchovou v rodině a náboženskou orientací žáků.

¹¹⁷ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 156

¹¹⁸ Srov. OPATRŇÝ, A. a kol. (eds.) Pastýřské listy 1945—2000, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, 18—19

Žádná z akcí na podporu svobodného školství a obranu školství církevního neměla u představitelů státu žádný ohlas. Josef Beran v této otázce poprvé narazil na imaginární zeď nezájmu, odporu, nepochopení a především nástupu nové ideologie, která poznamenala zemi na dlouhou dobu. Začal chápat tristní situaci ve společnosti, uvědomoval si, že nepomohou ani jeho válečné zásluhy a vysoký morální kredit na celkovém směřování a realizaci komunistických záměrů.¹¹⁹

Společně se k tomuto tématu arcibiskup vyslovil s českými a slovenskými biskupy a ordináři, kdy jednali v listopadových dnech o palčivých otázkách církve v Československu. V pastýřském listu byli osloveni ti, kteří měli rozhodovat o nové Ústavě. Nemělo být zapomenuto na svobodu náboženství a na školské zákony¹²⁰

Katolický společenský klub „PAX“ byl klubem založeným za podpory arcibiskupa Berana. Sídlil ve Velkopřevorském paláci Maltézských rytířů na Malé straně. Na jedno shromáždění klubu v závěru roku přišel i Josef Beran, aby si vyslechl příspěvky a sám se zapojil do diskuse. Ve svém příspěvku však pronesl obavy o budoucnosti, které schladily v jediném okamžiku optimistickou náladu, která tam panovala. Prorocká věta byla pronesena jiným arcibiskupem Josef Beranem, kterým doposud byl. Stal se člověkem zklamaným z vývoje událostí, zbaveným mylných naivních politických představ a názoru. Politicky dozrál.¹²¹

5.4. Zlomový rok 1948

Následující rok 1948 začal historicky prvním společným ekumenickým shromážděním zástupců kněžstva a věřících všech křesťanských církví v Československu. V Praze na Slovanském ostrově se věřící spojili v demonstraci za mír a náboženskou svobodu. Arcibiskup Beran ve svém zahajovacím projevu řekl, že křesťané již nesmějí pohoršovat svět neláskou a nenávisť. Překonat bariéry mezi nimi

¹¹⁹ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 130

¹²⁰ Srov. OPATRŇÝ, A. a kol.(eds.) Pastýřské listy 1945—2000, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, 45

¹²¹ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 136

může jen láska a milost. Závěrem byl přečten společný manifest, na jehož znění se shodli delegáti různých křesťanských církví.¹²²

Ještě téhož dne, 2. února, vydal arcibiskup oběžník, který byl určen kněžím diecéze. Vyslovil morální podporu a vyzval k ostrážitosti a pevnému rozhodnutí pracovat s pomocí Boží. Nabádal své spolubratry k věrnosti národu i církvi.¹²³

Na únorové události roku 1948 reagoval arcibiskup ještě jednou. Své protikomunistické stanovisko zveřejnil v pastýřském listu, který je citován v mnoha jeho bibliografiích známými slovy „Nemlč, arcibiskupe! Nesmíš mlčet!“ Pastýřský list vyšel jako úvodník v tehdejší denním tisku.¹²⁴

Ve Svobodově knize s podtitulem „Životní příběh velkého vyhnance“ lze nalézt hodnocení tohoto listu. Beranova slova byla voláním do prázdna. Vyjadřovala opak toho, co komunisté chtěli udělat a následně udělali. Nastalo období jednačtyřiceti let komunistické diktatury.¹²⁵

V nadcházejícím období začalo docházet k střetům státu a církve. Moc vzala plně do rukou komunistická strana. Katolická hierarchie viděla v komunistech nepřítele křesťanství a komunisté předpokládali, že náboženství přirozenou cestou postupně odumře. Konflikt mezi oběma byl nevyhnutelný. Zájmy církve měla, podle představ státu, zastupovat nově zřízená komise s „pokrokovými“ kněžími Plojharem a Benešem.¹²⁶

¹²² Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 163

¹²³ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 139

¹²⁴ „... Zamyslel jsem se. Nesmíš mlčet A má to vůbec nějaký smysl nemlčet, mluvit? Laviny řítící se nezadržíš. Pravda, ale lavina je hmota, kdežto hnutí je závislé od lidí myslících a uvažujících...Snad by bylo lepší mlčet a nechat je v nevědomosti. – Ale Pavel napsal: „...hlásej slovo, trvej na něm, ať je to vhod nebo nevhod, přesvědčuj, zapřísahahej a kárej se vši trpělivostí a učitelskou moudrostí“...proto nemlčím. Ten dobrý český lid mne zná. Nezradil jsem svůj národ a nikdy nezradím, a dovedl jsem trpět. Proto mluvím...zapřísahám vás...vzpamatujte se...zamyslete se...udržujte právní řád...čtete dějiny...Přál bych si, aby každý viděl do mého srdce...“. Cit. Arcidiecéze pražská: Pastýřské listy 1945 – 2000, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, 51

¹²⁵ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 142

¹²⁶ Plojhar i Beneš se zpronevěřili svému poslání kněze, když působili ve svém životě na postech politických

Arcibiskup se k nově vznikající komisi a hlavně v působení kněží a jejich spolupráci s komunistickou stranou vyjádřil v dopisu kněžím dne 21. dubna 1948: „Ztotožňovat komunismus a křesťanství je buď nevědomost, nebo záludnost.... Časné blaho nikdy nemůže být posledním cílem člověka, naopak i blaha časného musí se někdy člověk zříci, měl-li by pro toto časné blaho ztratit blaho věčné. Prohlašuji proto...abyste nepřijímali poslanecké nebo ministerské mandáty v žádné politické straně...Nedám svolení nikomu k jakékoliv kandidatuře, a když už dříve nějakou funkci zastával, žádám, aby co nejdříve za sebe vyslal nějakého laika.“¹²⁷

Následující rozhovory mezi státní mocí a církevními představiteli se konaly bez přítomnosti arcibiskupa Josefa Berana. Mnohé tato skutečnost překvapila. Podle zjištěných skutečností Stanislavy Vodičkové, měla tato strategie církevních představitelů jednoduché vysvětlení. Biskupové totiž nevěřili v úspěch jednání. Předpokládali, že nedojde k dohodě a současně očekávali nátlak ze strany komunistů, kterému bude vystavena církevní delegace. Mezi arcibiskupem a Štěpánem Trochtem¹²⁸ došlo k dohodě o dalším postupu v jednání. Trochta měl podporovat dohodu a ustupovat tak daleko, jak to jen bude únosné. V případě, že by musel pomyslnou hranici překročit, měl zasáhnout arcibiskup z titulu své funkce a výsledek jednání anulovat. Tato strategie může vést k domněnce, že biskup Trochta prosazoval jinou linii než jeho nadřízený Beran a že byl vstřícnější vůči dohodě se státem. Komunisté tento stav interpretovali jako „nejednotnost“ hierarchie církve. V církvi viděli dvě křídla, která jsou dirigována Vatikánem. Jedno bylo hodnoceno jako bojovné, druhé pak preferující klid a snahu o dohodu. Komunisté předpokládali, že získají Štěpána Trochta pro spolupráci. Při jednáních bylo usilováno ze strany církve o zachování církevního školství a vzájemné respektování, komunističtí představitelé nabízeli úpravu vztahu mezi církví a státem na základě spolupráce, což znamenalo podřízenost a poslušnost církve vůči státu. Otevřena byla i otázka zákazu politické činnosti duchovenstva. V závěru jednání byla dohodnuta

¹²⁷ Cit. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 168

¹²⁸ ThDr. Štěpán Maria kardinál Trochta SDB - český katolický biskup, řeholník, jeden ze zakladatelů české provincie salesiánů, v letech 1947-1974 sedmnáctý biskup litoměřický. Za okupace podporoval protinacistický odboj, byl zatčen a vězněn v koncentračních táborech s doložkou RU (návrat nežádoucí). V roce 1948-1949 se stal mluvčím katolické biskupské konference při jednání s komunistickou vládou. V šedesátých letech byl nezákonně internován, odsouzen ve vykonstruovaném procesu a vězněn v nejtěžších komunistických žalářích. V roce 1968 začal znovu spravovat diecézi. O rok později byl jmenován papežem Pavlem VI. kardinálem „in pectore“.

účast církve na „volbě“ prezidenta a ukončení tlaku režimu na církve, mediální kampaně proti papeži a povolení zápisu dětí do církevních škol.¹²⁹

O výsledku jednání sám Josef Beran řekl: „*Nebylo třeba mnoho, abych uvážil, že nemohu nezdvorným gestem ohrozit vztahy mezi státem a církví v nové historické fázi mé země a v předvečer důležitých jednání mezi oběma stranami.*“¹³⁰ Na tomto prostém prohlášení se ukázal Beranův čistý úmysl a vztah k rodné zemi, který však jeho současníky nebyl plně pochopen a přijat.

Na žádost biskupů začalo další jednání se státní mocí, které bylo plné napětí. Následující den, 12. června, vydal pražský arcibiskupský ordinariát vyhlášku o suspendování kněží, kteří i přes církevní zákaz kandidovali ve volbách do Národního shromáždění a přijali mandát. Komunisté pro ovládnutí situace potřebovali ve svých řadách „pokrokové kněze“ jako byl Josef Plojhar, který byl upozorněn předem ústně od svého biskupa a písemně arcibiskupem, že pokud neodvolá svou kandidaturu, bude suspendován. Plojhar odpověděl, že sdělení sice bere na vědomí, ale kandidaturu neodvolá. Jako kněz přísahal, že se poslušně podřídí příkazům církevních představených. Poslušnost však odepřel.¹³¹ Za Plojhara se postavili nejen komunisté, ale i vedení lidové strany, která v té době již plně ovládána komunistickou stranou Československa.

Pro Berana byla situace bolestivá, protože reakcí na jeho tvrdý postup proti „pokrokovým“ kněžím bylo jeho vyloučení ze Svazu bojovníků za svobodu. Beranovo vyloučení rozpoutalo řetězovou reakci a vyústilo v mnoho dalších prohlášení: biskup Štěpán Trochta rezignoval na funkci v SBS, Ferdinand Peroutka poskytl k nahlédnutí své poznámky z deníku, který si psal v Dachau, v tisku se rozpoutala kampaň proti Beranovi, která ho diskreditovala jako morální autoritu, znevažovala jeho úsudek, podřývala jeho dobré jméno, usvědčovala jej ze zneužívání pravomocí, udělala z něj lháře a nepřítel lidu.

¹²⁹ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 171—173

¹³⁰ Cit. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a kultury a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 173

¹³¹ Srov. tamtéž, 178

Osudným dnem se stal pro Josefa Berana 14. červen 1948, kdy sloužil pražský arcibiskup ve Svatovítském chrámu slavnostní Te Deum. Slavnosti se účastnili nejvyšší státní představitelé v čele s právě zvoleným prezidentem Gottwaldem. Tato slavnost vyvolala údiv a pobouření jak mezi katolíky, tak i mezi komunisty. Katolická veřejnost nešetřila arcibiskupa kritikou a prezident byl z řad komunistů kritizován za svůj vstup do katedrály a účast na bohoslužbě. Vatikán si celou situaci vyložil jako „zarmucující selhání české církve“, jako velmi rychlou kapitulaci před mocí komunistů. Arcibiskup se bránil proti takovým nařčením prohlášením, které se četlo vzápětí ve všech farnostech pražské diecéze: „*V okamžiku, kdy tento stát dostal novou hlavu, cítím ve svědomí povinnost vysloviti jasně tyto zásady: Církev není institucí, která má organisovat politický souhlas nebo politický odpor. Církev nemůže nikomu bránit, chce-li si vyžádat pro své činy Boží pomoc. Se vši vážností však připomínám, že liturgickým úkonem tím církev nepřijímá světový názor směrů a hnutí, které odporují jejímu názoru...*“¹³² Přes veškerou Beranovu snahu, zůstala hořkost v myslích lidí jak doma, tak i v zahraničí.

Téhož roku se konala v Nitre další konference, jejímž tématem byl opět vztah státu a církve a stále neřešené problémy, které se týkaly náhrad za zabavený církevní majetek, otázky církevního školství, postihování kněží pro neúčast na akcích, které pořádala komunistická strana.¹³³ Vzešly z ní dva dokumenty, první jako memorandum určené vládě, která je přijala s velkou nevolí, zvláště když vyšlo najevo, že bylo memorandum čteno ve všech farnostech. Druhým dokumentem byl pastýřský list určený věřícím, jehož ústředním tématem byla církev. Biskupové vyzývali věřící, aby se řídili Kristovým učením, přijímali Boží milost. Připomínali slova sv. Ignáce z Antiochie: „Kde je biskup, tam je Kristus...všechno s biskupem, nic bez biskupa.“¹³⁴ Tato slova v době, kdy se vedl útok proti církevní hierarchii, byla pro KSČ signálem k postupu proti církvi s ještě větší razancí.

Koncem liturgického roku odjel arcibiskup Beran, slovenský biskup Čárský a litoměřický biskup Trochta do Říma, aby informovali Svatý stolec o vývoji vztahu státu a církve v zemi. Beran se netajil se svými pesimistickými představami, že

¹³² Cit. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 151

¹³³ Srov. VAŠKO VÁCLAV: Neumlčená II., Praha: Zvon, 1990, 41

¹³⁴ Cit. tamtéž, 42

neklamným cílem komunistického režimu je zotročování církve. Bylo jim doporučeno, aby přímý střet církve s mocí byl oddalován, pokud nebude mít církve podmínky k přežití v katakombách. Byly přeneseny některé pravomoci papežské na biskupy a kněze. Tím se měla zajistit kontinuita církve v okamžiku, kdy by byly přerušeny styky s Vatikánem. Úlevy se nazývaly „mexické fakulty“.¹³⁵ Fakulty umožňovaly vytvořit u nás alternativní hierarchii, sloužit mše svaté doma, ve vězení, pracovištích, organizovat tajné studium teologie a tajná svěcení kněží. Josef Beran zůstal stranou těchto tajných svěcení z taktických důvodů.¹³⁶

5.5. Svátek Božího těla

Po návratu biskupů do vlasti se konala porada episkopátu. Bylo vypracováno memorandum, které předal sbor biskupů prezidentovi republiky. Arcibiskup Beran díky znalosti situace byl proti uvedenému usnesení, ale nemohl v daný okamžik nijak zakročít. Memorandum zahrnovalo deset bodů, ve kterých biskupové požadovali mezi jinými i upravení náboženského tisku, oproštění školských osnov od protináboženských a proticírkevních útoků, povolení sdružování v náboženských spolcích, splnění dohody o církevním školství z léta 1948, omezení zatýkání duchovních a úpravu jejich platových podmínek. Představitelé vládní strany vypracovali dvě odpovědi. Ani jedna z nich však nebyla vstřícná k požadavkům církve. Státní reprezentanti nabyli přesvědčení, že k dohodě s církevní hierarchií nedojde a je nutno nastolit tvrdší postup.¹³⁷

Na jaře 1949 se sešli biskupové ve slovenském Dolním Smokovci. Na programu jednání byly opět otázky týkající se vztahu státu a církve, dále pak finanční situace církve, fungování Charity a Katolické akce a stíhání kněží. Předloženy byly předloženy dvě koncepce postupu jednání církve a státu. Na doporučení Svatého stolce měla zaznít dohoda se státními představiteli, ale při zachování základních stanovisek křesťanství. Koncepci předložil arcibiskup Matochova a arcibiskup Beran, který argumentoval

¹³⁵ Mexické fakulty byl úlevy, jaké poskytl papež Pius X. mexické církvi, která byla těžce pronásledována. Fakulty umožňovaly vytvořit u nás alternativní hierarchii, sloužit mše svaté doma, ve vězení, pracovištích, organizovat tajné studium teologie a tajná svěcení kněží.

¹³⁶ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 157

¹³⁷ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 190

bezúčelností dohody z důvodu neplnění ujednání vládou. Většina přítomných biskupů se přiklonila k názoru arcibiskupa Berana. Událost, která následovala, rozšířila propast mezi jednajícími stranami. Jen náhodou došlo k odhalení odposlouchávací zařízení v místnosti. Arcibiskup Beran okamžitě jednání rozpustil. Následující den byl Beran požádán účastníky, aby jménem episkopátu žádal po vládě vysvětlení.

Beran písemně protestoval u ministra vnitra, předsedy vlády a zaslal memorandum prezidentu republiky. Výměna dopisů obou stran způsobila zásadní zlom v dosavadních jednáních. Hierarchie dospěla k názoru, že už není co ztratit ani co hájit. Beran očekával zhoršení situace, když připodobnil represe vedené proti církvi v době nacismu k poúnorové situaci. Režim přešel k otevřenému státnímu teroru proti katolické církvi, která byla v jeho očích posledním reakčním zdrojem nepřátelského jednání ve společnosti.¹³⁸

V májových dnech se biskupové sešli celkem třikrát. Arcibiskup Beran ve svém oběžníku varoval a nabádal k ostražitosti v nadcházející době. Ve vzpomínkách se vracel do doby okupace. Upozornil na to, že farní úřady, jednotlivci, duchovní i laici, jsou navštěvováni provokatéry přestrojenými za kněze, řeholník či řeholnice. Nabádal k opatrnosti a poukazoval na pokusy komunistů zavírat kostely nebo fary pod záminkou, že tam byla nalezena tajná vysílací stanice, zbraně a letáky. Varoval před nově zakládanou „Československou katolickou církví“ a „Jednotou katolického duchovenstva“ a osobami, které jsou podepsány na připravovaném prohlášení. Vyslovil naději, že věřící nebudou přijímat informace od suspendovaných, odpadlých a exkomunikovaných kněží.¹³⁹

Tisk a rozhlas převzala do své moci vládnoucí garnitura a začala využívat své nabyté svobody k napadání církve a Svatého Stolce. Šlo o plán dobře připravený, směřující k hanobení církve a církevních představitelů v čele arcibiskupem Beranem, a to s použitím všech prostředků. Nebylo myslitelné a ani možné, aby se církevní hierarchie jakkoli mohla bránit prohlášením, že arcibiskup pohrdá a pošlapává odkaz národa, špiní a hanobí rodnou vlast, že terorem a svou mocí nutí kněze k rozeštvávání věřících ve

¹³⁸ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 193

¹³⁹ Srov. tamtéž, 196—197

společnosti a proti republice. Arcibiskup získal podobu tyrana, despoty a diktátora, který lační po moci, majetku a slávě.¹⁴⁰

I přes veškerou snahu komunistické propagandy nebyly účinky kampaně tak silné a účinné, jak se předpokládalo. Na část občanů a křesťanů sice zapůsobil tlak falešných informací, ale v zásadě represemi postižená církev získala nečekanou sílu mezi obyvatelstvem.

Ustavena církevní komise přistoupila k tvrdším praktikám pro oslabení vlivu hierarchie. Založením obrodného hnutí pokrokových katolíků začala působit na věřící „zevnitř“. Hnutí soustřeďovalo kněze a věřící, kteří měli uvnitř církve vytvořit tlak na její obrodu podle lidově-demokratických požadavků. Důležitým bylo pěstování cyrilometodějského kultu; požadavek konání všech obřadů v jazyce českém nebo slovenském; posilování odtržení katolické církve od Svatého stolce. Činnost hnutí měla být podporována propagací v tisku a rozhlase. Bylo použito již známého názvu „Katolická akce“, který měl zmást veřejnost i katolické kněze a získat jejich důvěru.

Jedním z prvních úkolů bylo odvolání arcibiskupa Berana z jeho funkce. Dalším pak bylo přesvědčit katolíky, že Vatikán není představitel církve, ale zahraniční velmoc. Ustanovující konference „Katolické akce“ vydala prohlášení, které neslo následující cíle: „1. zintenzivnit náboženský a mravní život; 2. usilovat o náboženskou výchovu dětí; 3. pečovat o rozšíření katolického tisku; 4. přičinit se o to, aby stát hmotně zajistil činnost církve; 5. snažit se o rozšíření činnosti Charity; 6. řešit poměr státu a církve v duchu soužití a spolupráce.“¹⁴¹

Reakcí biskupů, v čele s Josefem Beranem, byl pastýřský list s názvem *Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky*, jenž byl určen ke čtení v kostelech na svátek Božího těla dne 19. června 1949. Stal se mezníkem ve zlomové chvíli českých církevních dějin, kdy selhaly všechny pokusy o dohodu, a došlo k definitivnímu rozchodu s komunistickým režimem.¹⁴² Byl schválen na tajné poradě na pražském arcibiskupství. Přítomní biskupové v něm označili „Katolickou akci“ za lživou,

¹⁴⁰ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 200—201

¹⁴¹ Srov. tamtéž, 209

¹⁴² Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 177

nekatolickou a zakázanou. Průběh biskupské konference narušila Státní bezpečnost. Když arcibiskup zjistil přítomnost policie v arcibiskupském paláci, odešel z jednání a představil se jim slovy: „*Koho hledáte? Já jsem arcibiskup Beran, pán v tomto domě, za všechno odpovídám: Zde mě máte, ostatní nechte, ať odejdou.*“ Lze se jen domnívat, že si v ten okamžik neuvědomil, že vyslovuje stejná slova jako Kristus v zahradě Getsemanské.¹⁴³

Význam tohoto pastýřského listu není jen v jeho obsahu, ale i v okolnostech, jakým byl doručován do jednotlivých farností. Byli vybráni kurýři, většinou chlapci a děvčata z pravé „Katolické akce“, kterým v některých případech byl list zabavován policií. List byl šířen tajně, opisován jako samizdat. Odpovědí vlády bylo převzetí církevní a náboženské otázky do svých rukou. Do kostelů byli posláni „křesťané“, kteří měli za úkol podávat informace na patřičná místa o počtu věřících, obsahu kázání, o průběhu pastorační činnosti a atmosféře při bohoslužbách.¹⁴⁴ List byl z obav ze státní perzekuce čten jen ve třetině farností. Biskupové vydali o týden později list ve zkráceném znění. Ten pak byl čten na svátek sv. Petra a Pavla ve všech farnostech.¹⁴⁵

V předvečer svátku Božího Těla měl arcibiskup Beran pronést významné poselství v kostele strahovského premonstrátského kláštera. Nepřišli jen katolíci, ale i věřící jiných konfesí. „Zakázaný“ pastýřský list biskupů a ordinářů ČSR o spolupráci církve a státu přečetl strahovský opat Bohuslav Jarolímek. Do naprostého ticha přeplněného chrámu pak přísahal věrnost „na život a na smrt“ církvi a arcibiskupovi. Netušil, že pronáší proroctví. Následující rok byl odsouzen a ve vězení umírá.¹⁴⁶

Následoval proslov arcibiskupa Josefa Berana k přítomným, ve kterém veřejně prohlásil, že jako biskup nikdy nesvolí k dohodě, která směřuje proti zákonům Božím a církvi svaté. „*Přisahám jako biskup: nikdy neznamradím práv Božích a církve svaté. Velice mě bolí, že kvůli mně pronásledován bude můj dobrý český lid. Ale nemohu*

¹⁴³ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 179

¹⁴⁴ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 210

¹⁴⁵ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 203

¹⁴⁶ Srov. VAŠKO VÁCLAV: Neumlčená II., Praha: Zvon, 1990, 79

*jednat jinak.*¹⁴⁷ Padla slova, která se vryla do paměti všem přítomným. Následující den komunistický režim neoponechal nic náhodě a vše probíhalo zcela v jeho režii. Osud Josefa Berana byl zpečetěn.

V neděli o svátku Božího těla 19. června 1949 se lidé sjížděli do katedrály sv. Víta, kde měl sloužit mši svatou pražský arcibiskup Josef Beran. Očití svědkové vypovídali, že se dav lidí před branou Hradu nehýbal. Příčinou byla hradba z těl příslušníků StB. I když byly všechny cesty do katedrály zataraseny, byla katedrála přeplněna lidmi. Mezi věřícími se pohybovali i provokatéři a špiclové.

Ještě před homilií oslovil arcibiskup Beran to nejdůležitější v obavě, že už nebude moci přečíst celý pastýřský list, přítomné věřící. Upozornil na provokatéry, kteří před katedrálou měli rozdávat Katolické noviny, které nebyly katolickými novinami. Byla to odvážná a velmi pravdivá slova, na která čekali provokatéři. V chrámovém prostoru se ozval pronikavý hvizd, dupání a křik. Arcibiskup neváhal zvolat, že snad stále platí zákon, že se nesmí rušit bohoslužby.¹⁴⁸ Celou situaci v katedrále zachránil varhaník. Katedrálou se rozezněly tóny státní hymny a po ní stejně mocně zazněl nejstarší chorál „Svatý Václave.“ Následovalo arcibiskupovo požehnání lidem. Podle očitých svědků všechen lid v katedrále klečel, jen uprostřed stálo jen několik desítek užaslých mužů, přemožených majestátem.¹⁴⁹

Lidé, aniž by to tušili, mávali arcibiskupovi naposled. Od tohoto dne se arcibiskup Josef Beran stal vězněm ve vlastním paláci.

5.6. Pastýřské listy¹⁵⁰

Kolektiv pracovníků Pastoračního střediska v Praze v čele s doc. Alešem Opatrným redigoval publikaci Pastýřské listy pražské arcidiecéze z let 1945 – 2000. Nejde jen o cenný historický pramen, ale poskytuje členitý obraz života církve v období mnoha dějinných zvratů. V úvodu knihy se nachází osm pastýřských listů, na kterých se podílel

¹⁴⁷ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 211

¹⁴⁸ Srov. tamtéž, 212—213

¹⁴⁹ Srov. tamtéž, 214

¹⁵⁰ Srov. příloha č. 3

arcibiskup Beran. Některé z těchto listů již byly zmíněny výše. Jednotlivé listy by si zasloužily větší prostor k zamyšlení a rozboru, než jaký umožňuje tato práce. Proto bude k jednotlivým listům vyjádřena pouze myšlenka, kterou jsem shledala při svém bádání za stěžejní.

První pastýřský list J. Ex. nejdůstojnějšího pána Th.Dr. Josefa Berana, arcibiskupa pražského a primasa českého – prosinec 1946 (datum vydání: 8.12.1946)

Josef Beran ve svém prvním pastýřském listu zasvěcuje svou arcidiecézi neposkvrněnému Srdci Mariinu a vyhlašuje své heslo arcibiskupa: „Eucharistia et labor – Eucharistie a práce“. Vyzdvihuje práci rukou i práci duchovní. Eucharistie je pak zdrojem nadpřirozena, kterým chceme oživovat a posvěcovat svou práci těla i ducha. Současně se Beran zamýšlí nad spojkou „a“, která je sice nepatrnou hláskou, spojuje však pojmy „práce“, tedy vše veliké, krásné z řádu přirozena a pojem „eucharistie“, která je zdrojem vši velikosti a krásy ušlechtilé nadpřirozené.¹⁵¹

Pastýřský list pro dobu postní – únor 1947 (datum vydání: 4.2.1947)

Beran nabádá v době postní k plnému a hodnotnému prožívání v duchu kajícího a duchu modlitby. Hovoří o duchovním půstu a jeho dodržování, hovoří i o času věnovaný každodenní modlitbě. Naši duši pak zaplaví Boží milost.¹⁵²

Pastýřský list – únor 1948 (datum vydání: 2.2.1948)

Doba postní je opět dobou, kdy arcibiskup hovoří o oživení náboženské horlivosti. Začátek postu připadl na svátek v té době bl. Anežky, kterou připomněl ve spojitosti se zpustošeným klášterem na Františku, s řádem Křížovníků a Křížem u Karmelitek. Doba postní je dobou spásy a tedy dobou kajícího, kterou máme prožívat v duchu bl. Anežky České.

„Nemlč Arcibiskupe! Nesmíš mlčet! – únor 1948 (datum vydání: 25.2.1948)

Tento pastýřský list se zdá nejkratší, přesto je velmi významný. Arcibiskup reagoval na tehdejší výzvu „nemlčet“. Vyslovil přání, aby každý mohl vidět do jeho srdce.

¹⁵¹ Srov. OPATRŇY, A. a kol. (eds.) Pastýřské listy 1945—2000, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2003, 30

¹⁵² Srov. tamtéž, 37

Zapřisahal všechny k zamyšlení se nad svou odpovědností, udržování právního řádu a zachování odkazu prezidenta, jehož dílo uznává celý národ.¹⁵³

Láska nikdy nepomíjí...(1 Kor 13,8) – 1948 (datum vydání: Svátky Lásky 1948)

I když lidská zloba dokáže často zachmuřit oblohu našeho života a naše duše začne pochybovat o lásce, láska nepomíjí, protože je věčná. Je věčná jako Bůh a kdo Boha neztratí, neztratí ani lásku.¹⁵⁴

Pastýřský list k dvojímu jubileu – papežskému a kněžskému sv. Otce Pia XII. – únor 1949 (datum vydání: 13.2.1949)

Pouze Šimonu Petrovi byl Ježíšem svěřen v církvi úřad nejvyšší. Petr měl iniciativu a trojím vyznáním lásky odčiňuje trojí zapření. Petr byl ustanoven Ježíšem hlavou církve.¹⁵⁵

Pastýřský list nejdůstojnějšího pana arcibiskupa k uctění zlatého kněžského jubilea sv. Otce o vznešenosti katolického kněžství ve světle Eucharistie – duben 1949 (datum vydání: 1.4.1949)

Josef Beran se v tomto listu zamýšlí nad významem kněžství, jehož zdrojem, středem a vrcholem je eucharistie. Hovoří o velké odpovědnosti každého kněze. Vážné chápání vznešenosti kněžství má být vzpruhou nejen pro kněze, ale i pro věřící.¹⁵⁶

Pastýřský list biskupů a ordinářů ČSR o spolupráci církve a státu – červen 1949 (datum vydání 15.6.1949)

Jménem všech biskupů a ordinářů podepsal Josef Beran jeden z posledních listů, který byl reakcí na politickou situaci v poválečném období a na nepravdivá tvrzení, která jsou rozšiřována. Bylo zdůrazněno, že postup při jednáních byl nepřátelský, církev neměla možnost prostřednictvím tisku informovat věřící. Ordináři se distancovali od nepravé Katolické akce, bránili dosazování komisařů do církevních institucí a uvedli podmínky, za kterých by bylo možné pokračovat v jednáních. V závěru bylo poděkování věřícím za jejich věrnost, důvěru a vytrvalost.¹⁵⁷

¹⁵³ Srov. OPATRŇY, A. a kol. (eds.) Pastýřské listy 1945—2000, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2003, 51

¹⁵⁴ Srov. tamtéž, 52

¹⁵⁵ Srov. tamtéž, 62

¹⁵⁶ Srov. tamtéž, 66

¹⁵⁷ Srov. tamtéž, 72

6. Internace

6.1. Izolace

Tajná policie obsadila arcibiskupský palác, Josefu Beranovi byla přidělena osobní stráž, zaměstnanci arcibiskupství se dočkali propuštění. Následující den vyšla v novinách zpráva ČTK, že dne 19. června při slavnosti Božího těla v chrámu sv. Víta se arcibiskup Beran pokusil zneužít bohoslužby k útoku proti vládě a „Katolické akci“. Zpráva komentovala provokaci v chrámu jako odpor věřících, kteří odsoudili tento pokus o zneužití bohoslužby k politické akci protistátního charakteru. O několik dní později se k tomuto incidentu vyjádřil i tehdejší předseda vlády Antonín Zápotocký svým projevem v rozhlasovém vysílání. V přetištěném projevu oznámil další arcibiskupův osud: „Proti záškodníkům, provokatérům a vyvolavačům rozbroje a neklidu bude podle zákona a práva zakročeno.“¹⁵⁸

Od těchto dnů byl přístup k arcibiskupovi Beranovi znemožněn. Jen po krátkou dobu svého pobytu v Praze jej mohl několikrát navštívit Mons. Ottavio de Liva.¹⁵⁹ Po jeho odjezdu však byl kontakt s Vatikánem přerušen úplně. Jeho prostřednictvím se pravděpodobně podařilo doručit papeži Piu XII. dopis, v němž Beran napsal: „ *Co mě nejvíce bolí, nejsou moje osobní těžkosti, ale lži, pomluvy a nespravedlnosti, jimiž urážejí Vaši svatost, Svatý stolec, svatou Matku církev a zraňují Boží velebnost... Velkou útechu mi působí, že naprostá většina kněží a i věřících zůstává věrna Svatému stolci.*“¹⁶⁰

Arcibiskupovi Beranovi se dostávaly z venku jen bolestné zprávy, které popisovaly pronásledování příslušníků církví. Tyto zprávy ho nesmírně rmoutily. Snažil se písemně protestovat u generální prokuratury. Odpovědi se Josef Beran však nikdy nedočkal.

Nastal nový akademický rok 1949–1950. Začaly sílit obavy ze zrušení bohosloveckých fakult a učilišť, a proto byli v souladu s „mexickými fakultami“ předčasně vysvěceni na

¹⁵⁸ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 217

¹⁵⁹ Mons. Ottavio de Liva, kněz, tajemník pražské internunciatury, vatikánský diplomat, který byl donucen k opuštění území státu jako představitel nepřátelské politiky Vatikánu vůči Československu.

¹⁶⁰ Cit. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 203

kněze bohoslovci z nejvyšších ročníků. Ze stejných příčin se začaly zkracovat i noviciáty u mužských i ženských řeholí a umožňovalo se předčasné složení řeholních slibů.¹⁶¹

Represe vůči církvi i věřícím se stále více stupňovaly. Na činnosti duchovních dohlíželi církevní tajemníci, kteří byli nástrojem státu. Vznikla právní dvojkolejnost, některé zákony církevní a světské si vzájemně odporovaly a pro kněze bylo stále obtížnější nacházet východiska. Biskupové protestovali proti postupu státu, byli však stále více bezmocní. Země prožívala Milostivé léto¹⁶² 1950 v bolesti a utrpení. Důležitou roli v boji proti církvi měly velké církevní procesy. Monstrproces s představiteli řádů, který vyvrcholil rozsudky na Velký pátek 1950, připravil záminku k uzavření klášterů, ve kterých byla zřízena kasárna a rozpuštění mužských řádů. Stejný osud postihl i ženské řády. Kláštery byly zabráný k civilním účelům a řádové sestry byly internovány ve sběrných táborech v pohraničí.¹⁶³

Začátkem jednapadesátého roku byl přednesen návrh jak se zbavit arcibiskupa. Měl být vyzván k rezignaci, a pokud odmítne, pak ho izolovat mimo rezidenci. Tehdejší předsednictvo ÚV KSČ tento návrh schválilo s tím, že nebude-li rezignovat, bude arcibiskupovi sděleno, že nemůže vykonávat svou funkci, že bude izolován a vyšetřován. Krátce nato mu byly předloženy k podpisu jmenovací listiny nových kanovníků svatovítské katedrály schválených státem. Od toho okamžiku se stala arcibiskupova přítomnost v paláci nežádoucí. Hned druhý den se začalo pracovat na jeho odstranění.¹⁶⁴

6.1.1. Roželov u Rožmitálu¹⁶⁵

Jako první z biskupů byl z domácího vězení eskortován do letního sídla biskupů v Roželově u Rožmitálu. Zde strávil Josef Beran velmi krátkou dobu. Byly to však dny plné nejistoty z budoucnosti. Netušil, zda bude postaven před soud, jak dlouho zůstane

¹⁶¹ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 218

¹⁶² Pius XII. vyhlásil mimořádné Milostivé léto r. 1950, na výročí smrti a vzkříšení Krista

¹⁶³ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 209

¹⁶⁴ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 233

¹⁶⁵ Pobyt v období od 7.3.1951—2.4.1951; Ves se nachází pod jižním výběžkem Brd.

v internaci. O nejnmutnější práce v domácnosti se staraly tři sestry z České kongregace sester dominikánek. Po dvou týdnech Beranova pobytu musela StB přistoupit k dalšímu přesunu Josefa Berana na jiné místo. Důvodem byl stovky poutníků, kteří chtěli svého arcibiskupa alespoň zahlédnout na zahradě, aby se ujistili o jeho zdraví a prokázali mu svou podporu. O místě první internace se lidé dozvěděli z rozhlasového vysílání, jak vzpomíná jedna ze sester: „Ačkoliv se deportace prováděla tajně, v noci, brzy po 7. březnu se z rozhlasu domácího i zahraničního hlásí, že arcibiskup pražský na vlastní žádost odjíždí do loveckého zámku, letoviska to arcibiskupství pražského v Roželově u Rožmitálu, kde se chce nerušeně věnovat svým teologickým pracím.“¹⁶⁶

6.1.2. Růžodol u Liberce¹⁶⁷

Komunisté poučení z nastalé situace rozhodli o převozu do dalšího místa internace, kterým byl Růžodol u Liberce s tím, že se ale toto jméno nového pobytu v médiích nesmí objevit. Byl zvolen nový způsob boje proti arcibiskupovi. Od okamžiku převozu se jeho jméno už neobjevilo v médiích. Představitelé komunistického režimu zvolili zvláštní taktiku „o kom se nemluví, ten jako by nebyl“. Arcibiskup Beran byl odsouzen k zapomnění. Otázkou zůstává, zda tato taktika byla účinná.

Nastaly dva roky plné ponižování, vyhrožování, hladem, ztráty soukromí. Internace měla podobu klasického vězeňského režimu. Ukázalo se, že zdejší pobyt byla jedna z nejtvrdějších kapitol Beranova života. Jedna ze sester odpověděla na otázku, co Beran dělá: „Co dělá – mlčí, modlí se, studuje, píše a hlavně trpí, trpí, trpí.“¹⁶⁸ Strážci přistoupili ke sledování všech internovaných osob a odposlouchávání všech rozhovorů. Komunisté neměli zájem jen o pouhou izolaci, snažili se o pokoření Beranovy osobnosti a odebrání důstojnosti. Snížili se k tajnému fotografování a odposlouchávání. Tyto metody nebyly ojedinělé, naopak stávaly se běžnou praxí k získání kompromitujících důkazů.¹⁶⁹ Strážcům nestačil jen psychický nátlak a terorizování. Beran nedostával ani to nejnmutnější co potřeboval. Často trpěl hladem. Balíčky z domova dostával v lepším

¹⁶⁶ Cit. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 237

¹⁶⁷ Pobyt v období od 2.4.1951—17.4.1953; Růžodol nyní Horní Růžodol je jednou ze čtvrtí statutárního města Liberce

¹⁶⁸ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 214

¹⁶⁹ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 241

případě poloprázdné, někdy vůbec. Nikdy však nežádal o žádné ulehčení, o nic neprosil, byl hrdý i nesmlouvavý, skromný, nenáročný a pokorný.¹⁷⁰

6.1.3. Myštěves¹⁷¹

Čtyři a půl roku internace v záměčku Myštěvsi podléhaly běžnému vězeňskému režimu. Dům, byl neustále zamčený, okna zavřená. Jedinou možností pobytu na čerstvém vzduchu byl úzký dvorek, který byl obehnaný vysokou dřevěnou ohradou. Sestry dominikánky byly vystřídány sestrami z Kongregace Nejsvětější svátosti a jedna sestra z Kongregace III. řádu sv. Františka. Komunističtí předáci nevyvíjeli nátlak jen na arcibiskupa Berana, ale i řádové sestry se stávaly terčem posměchu a psychického násilí.

Zde vyvrcholilo Beranovo tělesné i duševní utrpení. Ukázalo se, že jedna ze sester z Kongregace Nejsvětější svátosti podlehla nátlaku režimu a dávala arcibiskupovi nejrůznějšími způsoby pocítit nelásku a pohrdání. Týrala ho hladem, odpírala mu nejnnutnější potřeby. Beran i tehdy byl trpělivý a snášenlivý.¹⁷²

Sužovala je stále trvajícím zima velký nedostatek pitné vody, která se musela být dovážena. Tak jako v předešlém místě internace, tak i tady musel Beran těžce pracovat při zajišťování dřeva a uhlí na topení a donášení vody. Tímto fyzickým strádáním se začalo zhoršovat jeho zdraví, onemocněl kýlou, kterou trpěl až do operace.¹⁷³

6.1.4. Paběnice u Čáslavi¹⁷⁴

Po dobu pěti let trval nucený pobyt arcibiskupa Berana v místě zvaném Paběnice, které muselo být před vězňenými i veřejností skryto. Opět musely přijít nové sestry jako

¹⁷⁰ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 214

¹⁷¹ Pobyt v období od 17.4.1953—20.12.1957; Myštěves je obec u Nového Bydžova. Původní podoba názvu Myštěvsi byla Myslčeves; První údaje o obci jsou z roku 1365. Do 1948 záměček patřil Areál známému pražskému lékaři, profesorovi gynekologie a porodnictví UK Václavu Piťhovi. V 50. letech objekt sloužil jako prominentní žalář.

¹⁷² Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 216

¹⁷³ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 251

¹⁷⁴ Pobyt v období od 20.12.1957—3.10.1963; Obec Paběnice se nachází v okrese Kutná Hora ve Středočeském kraji

hospodyně. Tentokrát to byly dominikánky Konráda, Alena Marie a Bernarda. Poslední jmenovaná přijela do Paběnic zmatená a rozkolísaná, zachovávala si odstup jak k sestrám, tak k arcibiskupovi, ke kterému brzy přibyli i biskupové Josef Hlouch a Karel Skoupý. Arcibiskup Josef Beran byl zkušený pedagog, zpovědník a znalec lidských duší, vycítil zranitelnost a vnitřní svár sestry Bernardy. Vynaložil všechnu svou trpělivost a otcovskou péči, aby ji zaujal a upoutal ji svou přízní a láskyplnou shovívavostí. Sestra se stávala humorná a více srdečná a důvěřivá. Bernarda zvažovala setrvání v řádu. Izolace pro ni byla vhodným místem k rozhodování.¹⁷⁵

Čtvrtý rok internace v Paběnicích oslavil arcibiskup Josef Beran padesáté výročí zlatého kněžského jubilea. Osobní dopis papeže Jan XXIII., který byl datovaný 30. května 1961 se vrátil zpět do Říma jako nedoručitelný. Znění dopisu přetiskly římské noviny: „Necht' tě sílí vědomí, žes jednal správně. Do nynější situace tě nepřivedl žádný přečin, nýbrž tvoje statečnost. Nebude nadarmo a bez užitku nečinnost a utrpení, k němuž tě donutili, nespravedlnost, kterou trpíš, nezasloužený trest, který na tebe uvalili. Pšeničné zrno se sice rozpadne v zemi, ale pak vydá klas a dozraje ve zlatou žeň.“¹⁷⁶

Po celou dobu internace nebyl povolen Beranovi styk se světem mimo vykázaný prostor. Od nikoho nedostal žádnou zprávu nebo pozornost. Nemohl nikomu psát, a když napsal děkovný dopis své rodině, vrátila mu jej cenzura i třikrát k opravě. Konečným zněním byla vždy jen jediná pouhá věta: „*Dopis jsem dostal, jsem zdráv a nic nepotřebuji. Pozdrav všem.*“¹⁷⁷

Po intenzivních žádostech Beranovy sestry Marie Kavinové a bratra Karla se mohl Josef Beran setkat s rodinou vždy jen jednou za tři měsíce. K těmto setkáním ho přivázeli do budovy ministerstva vnitra v Praze, kde na něj čekávali bratr se sestrou a ještě některý z jejich dětí. V tomto období pocítil Beran velkou bolest, opuštěnost a bezmoc. Donesla se mu zpráva o nečekané smrti jeho bratra Jaroslava. Rozloučit se s ním mohl jen ve vzpomínkách a modlitbách.

¹⁷⁵ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 262

¹⁷⁶ Srov. tamtéž, 268

¹⁷⁷ Cit. tamtéž, 268

Květen 1962 byl pro arcibiskupa Berana velmi významný. Obdržel pozvání k účasti na II. vatikánský koncil od papeže Jana XXIII.. I přes veškerá jednání se státními zástupci o možnosti zúčastnit se tak významné události pro církev, mu v konečném rozhodnutí tato možnost nebyla dána. Proto požádal, aby bylo papeži oznámeno, že svůj úřad nevykonává. Současně měly být uvedeny důvody jeho neúčasti na koncilu. Možnost zvolit svého zástupce na koncilu odmítl s tím, že jej od reálného života dělí dvanáct let v internaci a nezná nikoho, kdo by byl volný a komu by mohl plně důvěřovat.

O rok později se situace s doručování korespondence zlepšila. Josefu Beranovi byl doručen breviář vázaný v červené kůži, s datem 8. prosince 1962 a osobním přáním: „Gaudium in pace – Radost a pokoj“ od svatého otce Jana XXIII. Pro arcibiskupa, který byl tolik let odříznutý od Říma, to byla veliká útěcha. Současně tento vzkaz z Říma signalizoval i naději, že dojde k oživení diplomatických jednání se Svatým stolcem.¹⁷⁸

Mezinárodní a vnitropolitický vývoj se stával pro Berana příznivější. Jeho nezákonná internace byla pro režim těžko obhajitelná. Koncem roku 1962 mu komunističtí předáci naznačili, že je možné vyjednávání o jeho propuštění z internace jedině za oboustranně přijatelných podmínek. Vyzvali arcibiskupa, aby navrhl své další působení po propuštění z internace. Beran předložil tři možnosti: 1) složí slib věrnosti republice a ujme se svého úřadu, 2) odejde do Říma, 3) zůstane ve vlasti a bude žít někde v ústraní.¹⁷⁹

Pro Československou vládu byla třetí varianta s podmínkou, že se Josef Beran vzdá definitivně arcibiskupské funkce. O této však nemohl rozhodnout sám arcibiskup, toto rozhodnutí přináleželo pouze papeži. Následně bylo Beranovi umožněno dopisem informovat Jana XXIII. o stanovisku vlády. Současně jej požádal o rozhodnutí: „*Bylo mně naznačeno zástupci státní správy, abych odešel do ústraní. Byla by mi zabezpečena plná svoboda a zajištěn nutný důchod. Ovšem musel bych se vyvarovat jakéhokoliv vměšování do záležitostí arcidiecéze pražské...Prosím Vaši Svatost co nejpokorněji:*

¹⁷⁸ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 269

¹⁷⁹ Srov. tamtéž, 269

necht' Svätý otec svým úsudkem rozhodne mou záležitost a zbaví mne funkce pražského arcibiskupa, uzná-li to za vhodné.“¹⁸⁰

Vládní představitelé však na odpověď z Říma nečekali a rozhodli, že dne 3. října 1963 bude arcibiskup i ostatní dva biskupové omilostněni a společně se sestrami „převezeni na svobodu“ do vilky biskupa Podlahy v Mukařově. O den později oznámila agentura ČTK rozhodnutí prezidenta republiky Antonína Novotného o ukončení internace arcibiskupa Berana.¹⁸¹

6.1.5. Mukařov¹⁸²

Dne 5. října 1963 složil arcibiskup Josef Beran slib věrnosti republice a podepsal prohlášení. Nikdy už „nebude vykonávat jako pražský arcibiskup úřad ordinátora pražského“. Státní moc jej penzionovala, postavila mimo aktivní službu s určeným místem pobytu v Mukařově u Říčan.

Režim v předposledním místě internace byl zatím nejmírnější ze všech předcházejících internačních míst. Beran směl chodit jako každý řadový farník na mši svatou do místního kostela. Taky dostával svou poštu a dokonce i časopisy a noviny jak z domova tak i z Itálie, které mu posílal spolu s dokumenty z II. vatikánského koncilu P. Jaroslav Škarvada.¹⁸³

Veřejnost brzy zjistila, kde je arcibiskup převezen. Sama skutečnost, že Mukařov je nedaleko Prahy a dopravní obslužnost napomáhala ke stále zvětšujícímu se počtu přicházejících lidí jak z okolí, tak z celé vlasti, kteří se snažili Josefa Berana navštívit, nebo alespoň zahlédnout. Pro komunistický režim to byl jasný signál, že se na Berana ani po tolika letech nezapomnělo, tak jak si to režim představoval. V této době mohl

¹⁸⁰ Cit. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 270

¹⁸¹ Srov. tamtéž, 270

¹⁸² Pobyť v období od 4.10.1963—2.5.1964; Mukařov je obec u Prahy; dostala jméno od zakladatele Mukara, známého z knížecí družiny 12.st. První údaj je z roku 1318; po bitvě na Bílé hoře bylo panství zabráno císařem a pak prodáno Albrechtovi z Valdštejna, následně jej roku 1623 prodal knížeti Karlovi z Lichtenštejna, u kteréhož rodu zůstalo panství až do pozemkové reformy po I. sv. války

¹⁸³ P. Jaroslav Škarvada byl profesorem křesťanské dogmatiky, sekretářem kardinála Berana, koordinátorem duchovní služby českých krajanů, spolupracovník vatikánského státního sekretariátu a titulární biskup litomyšlský a pomocný biskup pražský.

arcibiskup Beran vykonat několik návštěv u biskupa Jána Vojtáška v Senohrabech a u rodiny v Plzni.

V Mukařově oslavil Josef Beran výročí svého biskupského svěcení, pětasedmdesáté narozeniny a své jmeniny.

Po Svatém týdnu arcibiskup Beran onemocněl. Koncem dubna mu v říčanské nemocnici diagnostikovali rozedmu plic. Avšak ani špatný zdravotní stav nezabránil představitelům režimu, aby arcibiskupa znovu přemístili do jiného starobince. Důvodem přemístění byl až nebyvalý a stále se zvětšující zájem o arcibiskupa Berana návštěvníků z Čech, Moravy i Slovenska. Mezi lidmi, kteří se setkali s Beranem, byl i Casaroli. Později ve vzpomínkách na toto setkání s Beranem popisoval následujícími slovy: „Osobnost plná pokory a důstojnosti.“ Vzpomínal na jeho mladistvý úsměv a neutuchající energii. „...Arcibiskup, který se se mnou setkal, jako by vyzařoval jas a radost, jeho tvář zářila širokým úsměvem. ... Po tolika letech komunistického zadržování v izolaci se dokonce ještě snažil k mému údivu vyjádřit určitý optimismu, i pokud se týkalo situace církve v Československu.“¹⁸⁴

V květnu 1964 byl Josef Beran opět převezen. Tentokrát to byl Radvanov u Tábora.

6.1.6. Radvanov¹⁸⁵

Radvanov bylo zapomenuté místo, kde autobus jezdil jen jednou denně. Avšak pro komunistické předáky bylo velkým překvapením velké množství návštěvníků, kteří přijížděli za Josefem Beranem ze všech koutů republiky. Každá návštěva se musela správci objektu legitimovat, přestože měl arcibiskup statut svobodného občana a mohl tedy přijímat kohokoliv a kdykoliv.

O necelý rok později obdržel Josef Beran listinu s datem 10. ledna 1965 doporučenou poštou z vatikánského Státního sekretariátu. V dopise mu bylo oznámeno, že v nejbližší konsistoři, která má proběhnout 22. února 1965, jej Svatý otec Pavlem VI. jmenuje kardinálem. Státní úředníci Československa další informace neměli. Svatý

¹⁸⁴ Cit. CASAROLI Agostino: Trýzeň trpělivosti, Kostelní Vydří, Karmelitánské nakladatelství, 2001, 9

¹⁸⁵ Pobyt v období od 2.5.1964—19.2.1965; Radvanov je malá vesnice, část města Mladá Vožice v okrese Tábor.

stolec nemá povinnost informovat a vést jednání se státní mocí a ještě k tomu žádat o schválení.

Zpráva o jmenování Josefa Berana kardinálem se brzy roznesla a vyvolala vlnu zájmu i v zahraničních médiích. Novináři se dotazovali na ministerstvu zahraniční a na Státním úřadu pro věci církevní, zda bude Beran puštěn na ceremoniál do Říma. Dožadovali se rozhovorů s arcibiskupem. Vláda však neodpovídala a rozhovory s novináři Beranovi neumožnila.

Vyjednaváč Svatého stolce Mons. Agostino Casaroli, se sešel s arcibiskupem dne 16. února a oznámil mu výsledek předchozí dohody s komunistickou vládou, která označila Beranovu přítomnost v zemi za překážku vztahů mezi Prahou a Svatým stolicem. Papež nabídl Beranovi místo ve Vatikánu a současně ponechání titulu a funkce arcibiskupa pražského. Mons. František Tomášek pak byl určen jeho zástupcem v Praze.

Převoz arcibiskupa do Prahy se uskutečnil 17.2. Zde mu oznámili datum odjezdu do Říma. Při svých vzpomínkách Josef Beran popisuje proběhlý rozhovor mezi ním a zástupci vlády: *„Odpověděl jsem, že nemám nic připraveno, ani cestovní pas. Řekli, abych si nedělal starosti, že je vše dobře připraveno. Pak se mne zeptali: ‚A jak dlouho byste chtěl zůstat v Římě?‘ Odpověděl jsem výslovně: ‚Pouhé tři týdny.‘“*¹⁸⁶

6.2. Posvěcující samota

Beran prožíval velmi těžké chvíle, ve kterých se stále více upínal ke svátostnému Spasiteli. Jeho dny začínaly modlitbou, která ho provázela po celý den. Každodenní hodinová adorace před svatostánkem v arcibiskupském paláci mu dodávala sílu. Intenzivně pracoval na životopisech svatého Vojtěcha a blahoslavené Anežky České. Jeho odkazem pro budoucí generace měly být obrazy velkých duchovních postav našeho národa.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Cit. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 288

¹⁸⁷ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 209

Kromě psaní se věnoval i všem, kteří pracovali v kuchyni či zahradě. Povzbuzoval je ke statečnosti a síle. Promlouval k nim vždy klidný a vyrovnaný. Svůj vnitřní klid nacházel v hodinách modliteb, které míval od rána za sebou. Dokonce i dozorci si ho oblíbili a naučili se ho mít rádi. Naučili se ho respektovat až natolik, že jeden z nich dokonce odešel ze státních služeb veden Josef Beranovým příkladem.

Přes značné omezení svobody, která mu byla v Mukařově slibována, si arcibiskup dokázal vážit každé drobnosti, kterou mu celých třináct let odpírali. Těšil se z maličností kolem, z přírody, z ptáčků, kteří usedali na vysoké smrky stojící před okny jeho pokoje. Při první návštěvě bratra Karla se mu svěřil: *„Když jsem přišel, nemohl jsem se dost nasytit tohoto pohledu. Asi půl hodiny jsem tiše seděl a jen jsem se vděčně díval na tu Boží přírodu, od níž jsem byl léta vzdálen.“*¹⁸⁸ Jeho bratra Beranova výpověď inspirovala k napsání básně, ve které odhalil hloubku utrpení, které bylo pro Berana po třináct let jeho denním chlebem.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 275

¹⁸⁹ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 219

7. Exil

7.1. Pouta stržena

Bylo rozhodnuto vedením vládnoucí třídy, že Josef Beran odletí do Říma. Přesný datum však byl držen v naprosté tajnosti. Až 18. února 1965 byl rodině doručen ručně psaný dopis, že Beran odlétá následující den a prosí své drahé, aby sedli do auta a přijeli se s ním rozloučit. Setkání s blízkými bylo velmi krátké. Ministerské auto, které bylo pro příbuzné posláno, úmyslně jelo různými oklikami, aby i poslední možné chvíle společného setkání byly co nejkratší. Setkání proběhlo po večerní pobožnosti v místní kapli. Za všechny se rozloučil biskup Štěpán Trochta. Nikdo se netajil smutkem z Beranova odchodu do nedobrovolného exilu. Josef Beran sám velmi rozrušen se snažil všechny rozptýlit svým optimismem: „*Jen vesele a kuráž!*“ Následující den v brzkých, ranní hodinách sloužil mši svatou a po snídani se rozloučil s přítomnými. Před sedmou hodinou nasedl do auta a odjel.¹⁹⁰

V doprovodu monsignora Casaroliho a vatikánského diplomata monsignora Bongianina nastoupil Josef Beran do odděleného prostoru letadla, které v dopoledních hodinách 19. února 1965 vzlétlo. Josef Beran opouštěl svou rodnou zemi jen s malým kufrem s trochou prádla a několika knihami. Ostatní osobní věci mu byly později poslány. Šlo hlavně o jeho rukopisy, které se za ním skutečně k jeho veliké radosti dostaly.¹⁹¹

Jednu hodinu po poledni vystoupil na římském letišti, jak dosvědčují dobové fotografie. Pro mnohé novináře byla překvapením jeho malá, drobná, nachýlená postava s úsměvem na tváři.¹⁹² Osobně se s Josefem Beranem přivítal i monsignor Macchi, osobní sekretář Svatého otce. První Beranova cesta vedla k papežské koleji Nepomucenu, kde již byl netrpělivě očekáván. Odmítl nabízený palác ve Vatikánu a za svůj nový domov si vybral českou kolej.¹⁹³

¹⁹⁰ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 301

¹⁹¹ Srov. tamtéž, 303

¹⁹² Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 226

¹⁹³ Papežská kolej Nepomucenum - seminář pro české bohoslovce v Římě, založen jako česká kolej Bohemicum roku 1884.

V následujících dnech byl Beran přijat na soukromé audienci u papeže. Ze slov přímých svědků je patrné, s jakou poctou byl Josef Beran do papežského paláce uveden: „Tak jak byl přijat Váš kardinál, tak je jen málokdo i z kardinálů vyznamenán. Vždyť on byl veden v průvodu do papežských komnat, což se prokazovalo jenom králům.“¹⁹⁴

Svatý otec Pavel VI. se zajímal o jeho život v internaci a o postavení církve v jeho rodné zemi. Upřímně mu poděkoval za jeho rozhodnutí dobrovolně opustit svou zemi, svou arcidiecézi v naději, že tím prospěje církvi ve své vlasti. Jeho čin byl považován za velkou oběť. Poté přijal Beran od papeže na znamení jeho úcty umělecky ztvárněný náprsní kříž. Arcibiskup Svatému otci děkoval za vřelá přijetí, kterých se mu dostalo, za jmenování kardinálem, které kněží a věřící ve vlasti přijali s velkou radostí a považují je za poctu pro celou zem.¹⁹⁵

Josef Beran nezapomněl na slova díků i pro představitele tehdejší československé vlády. Odeslal dopis, ve kterém poděkoval za umožnění zúčastnit se ceremoniálu v Římě, a s neskrývaným smutkem dodal: „*Promiňte mi však, jestliže upřímně doznávám, že odlet mi ztrpčuje vědomí, že jsem vlastně vypovězen z vlasti, kterou tolik miluji a pro jejíhož lidu blaho jsem vždy zamýšlel co nejúčinněji pracovat...*“¹⁹⁶

Dne 22. února 1965 zasedala tajná konzistoř ve Vatikánu, při které Svato otec Pavel VI. oznámil všem přítomným dosavadním kardinálům své rozhodnutí jmenovat dvacet šest nových kardinálů.

Pro Josefa Berana to byla velká odměna, velké poslání. Plný očekávání si vyslechl jmenovací dekret, který mu přečetl rektor Papežské university lateránské monsignor Antonio Piolanti. Vstupem Josefa Berana a ostatních nových kardinálů poprvé v dějinách měl kardinálský sbor katolické církve přes sto členů.

Po jmenování přijímali noví kardinálové blahopřání od svých bratří, přátel, rodiny. Kolem kardinála Josefa Berana se shromáždili členové z československé kolonie

¹⁹⁴ Cit. Arcibiskupství pražské: Kardinál Josef Beran: Malý sborník dokumentů. Praha: Pastorační středisko, 2000, 39

¹⁹⁵ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 305

¹⁹⁶ Cit. tamtéž, 305

v Římě, ostatní kardinálové, generální představení řádů a kongregací, členové vatikánského diplomatického sboru i biskupové. Zvláštní požehnání kardinála Berana si přišel se všemi svými zaměstnanci vyprositi taky francouzský velvyslanec.¹⁹⁷

Slavnostní okamžiky pro Josefa Berana nastaly při koncelebrované mši 25. února 1965 nad hrobem sv. Petra, kdy předal papež nově jmenovaným kardinálům odznaky jejich hodnosti. Před obětováním přistoupil každý z nich ke Svatému otci Pavlu VI., slíbil svatému Petrovi a všem jeho nástupcům věrnost, poslušnost, oddanost a spolupráci. Při obřadu Pavel VI. oficiálně jmenoval Josefa Berana kardinálem a přidělil mu titulární kostel – baziliku sv. Kříže na Flaminijské cestě. Současně se Beranovi dostalo mimořádné pozornosti, když přistoupil k papežskému trůnu, Pavel VI. vstal a srdečně jej objal. Věřící v bazilice reagovali nadšeným potleskem.¹⁹⁸

Papež se o tomto okamžiku zmínil ve své promluvě, ale tak jemně a taktně, že se nedotkl ani kardinála Berana ani věřících: „Při liturgických projevech není sice dovoleno, aby se věřící obraceli potleskem na jednotlivé osoby, ale v tomto případě jste udělali dobře, že jste takovým způsobem projevíli úctu kardinálu Beranovi. Je to kněz, který si takových mimořádných projevů plně zaslouží za to, co pro církve vykonal a vytrpěl.“¹⁹⁹

Vatikánský informační deník *L'Osservatore Romano* ještě tentýž den uveřejnil na svých stránkách seznam kongregací, do nichž jmenoval papež Pavel VI. nové kardinály. Kardinál Josef Beran se stal členem Kongregace svátostí, koncilu a obřadů.²⁰⁰

7.2. Neumlčen

Josef Beran se v Římě pustil do činorodé práce. Postupně si zvykal na nové prostředí a podmínky. Za svého tajemníka si vybral profesora filosofie Jaroslava Škarvadu²⁰¹,

¹⁹⁷ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 306

¹⁹⁸ Srov. tamtéž, 306

¹⁹⁹ Cit. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 227

²⁰⁰ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 306

²⁰¹ Jaroslav Škarvada (1924-2010) biskup a generální vikář pražské arcidiecéze. Studoval v Římě. V letech 1948-1989 žil v nuceném exilu. V letech 1965-1969 je sekretářem kardinála Berana v Římě a od

kterého znal podle jména již z minulých let. Druhým tajemníkem se stal Karel Skalický.²⁰² Josef Beran nedbal na odpočinek, přijímal všechna pozvání, neodmítal návštěvy, korespondoval, připravoval se na proslovy, posvěcoval základní kameny nového učiliště, kostela nebo nové zvony. Stával se stále více známou a velmi populární osobností katolické Itálie.²⁰³ Jeho skromnost a materiální nenáročnost s jakou žil, byla u většiny lidí jeho postavení dost neobvyklá, některé udivila a mnohé okouzila.

Kardinál nezapomínal ani na své krajany ve světě. Promlouval v rozhlase Vatikánu vždy před svátky Panny Marie nebo svátky českých patronů. Hlásal Kristovo slovo, lásku a odpuštění všem, kdo ho poslouchali. Jeho promluvy byly bez patosu, výčitek a stížností. Potěšilo ho každé pozvání od těch, kteří projevíli zájem o jeho přítomnost. Jeho skromnost byla příkladná.²⁰⁴

S velkou radostí se soustředil a připravoval na 4. zasedání II. vatikánského koncilu, pro něho jediného, kterého měl možnost se zúčastnit. Při přípravě myslel na mnoho témat. Souvisely s jeho pobyty jak v koncentračním táboře v Dachau, tak v internaci. Nejdůležitější byla otázka svobody myšlení a svobody náboženství. Za účasti dr. Alexandra Heidlera²⁰⁵, byl napsán text slavného projevu Josefa Berana, který měl

roku 1968 koordinátorem duchovní služby pro české emigranty po celém světě. Zemřel v roce 2010 ve věku nedožitých 86 let. Jeho tělo bylo uloženo do kapitulní hrobky na hřbitově v Praze – Břevnově. Mezi lidmi byl znám jako radostný, optimistický a usměvavý člověk, který vládl vlídným slovem. Z dob komunismu byl mezi lidmi známý především z vln Hlasu Ameriky, Svobodné Evropy a Vatikánského rozhlasu.

²⁰² Mons. Prof. ThDr. Karel Skalický (*1934) - český římskokatolický teolog, duchovní, vysokoškolský pedagog a aktivní účastník exilového boje proti komunistické totalitě. Emigroval do Říma a přednášel teologii na Lateránské univerzitě. krátce vyučoval též v Equadoru, Guatemale a Puerto Ricu. Od roku 1994 přednáší znovu na české akademické půdě, je emeritním profesorem a vedoucím katedry systematické teologie na Teologické fakultě Jihočeské univerzity.

²⁰³ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 226

²⁰⁴ Srov. tamtéž, 226

²⁰⁵ P. Alexander Heidler (1916 - 1980) kněz, z prominentní, národně uvědomělé pražské rodiny. Absolvoval gymnasium v Praze a univerzitu v Římě. Na přání kardinála Dr. Karla Kašpara se vrátil do Prahy na KTF UK, kde se spřátelil s Josefe Beranem. Po vysvěcení působil jako kaplan na Zbraslavi a jako farář v Čakovicích u Prahy. Po uzavření UK a uvěznění profesorů přednášel Dr. Heidler pastorální teologii na pražském církevním učilišti. Po válce doplnil svá studia ve Švýcarsku. Po znovuotevření UK byl povolán za asistenta prof. Berana. Koncem roku 1949 mu hrozila komunistická perzekuce. Spolu s početnou skupinou katolických studentů a intelektuálů byl vybrán pro soudní monsterproces stalinského stylu. Zatčení unikl v noci na 22. říjen 1949, kdy přes Šumavu odešel do Bavorska. Tam se stal Dr. Alexander Heidler redaktorem náboženských, politických pořadů rozhlasové stanice Svobodná Evropa pod jménem Otec Kříšťan. Účastnil se aktivně i práce v čs. katolickém hnutí v exilu. Byl spoluzakladatelem Křesťanské akademie (1950 Prien, Bavorsko). Vedl českou katolickou misijní službu v NSR. Organizoval česká duchovní cvičení kněží. Psal do římského měsíčníku "Nový život". Zemřel náhle ve věku 64 let. Pohřben je na Lesním hřbitově v Mnichově.

nesmírné důsledky na samotném sněmu, v církvi i v celém světě. Hlavní myšlenkou byla skutečnost, že upírání práva na svobodu svědomí je hlavní příčinou světového napětí a hlavní překážkou k nastolení míru na celém světě.²⁰⁶

Vystoupení kardinála Josefa Berana na koncilu přišlo v okamžiku, kdy se část koncilních otců snažila zmírnit hrany deklarace o náboženské svobodě. Beranův příspěvek zvrátil jejich snažení a deklarace byla přijata ve své původní podobě. V ten okamžik byla Beranova autorita nezpochybnitelná. Doc. Opatrný konstatuje nepopíratelný fakt, že jde o nejslavnější vystoupení jednoho z našich kardinálů na koncilu.²⁰⁷ Projev Berana začal potleskem všech přítomných koncilních otců, kteří povstali při jeho příchodu k řečnickému pultu v bazilice sv. Petra a po vyslovení jména „Josef Beran“.

Neutěšené postavení katolické církve v komunistickém Československu chápal kardinál Beran jako následek chyb, které byly v minulosti jejím jménem spáchány. Řekl, že katolická církev stále trpí pro činy, které byly v minulosti jejím jménem spáchány proti svobodě svědomí. Jako příklad uvedl Beran upálení kněze Jana Husa v 15. století nebo v 17. století vnější donucení českého národa, aby přijal katolickou víru podle zásady Cuius regio eius religio, která byla uplatňována. Závěrem svého projevu vyzval kardinál vlády všech zemí světa, aby přestaly jakýmkoli způsobem utiskovat náboženskou svobodu.

Sněm zaznamenal ještě jednu událost. Kardinál Beran se zde poprvé osobně setkal s biskupem Františkem Tomáškem. Navzájem se neznali, snad se předtím ani neviděli.²⁰⁸

7.2.1. Zahraniční cesty a život v exilu

Po skončení koncilu začal Josef Beran dostávat pozvání k návštěvám od krajanů a církevních hodnostářů ze zahraničí. Během posledních let života navštívil mnoho

²⁰⁶ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 228

²⁰⁷ Srov. OPATRŇNÝ ALEŠ: Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské diecéze, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2002, 39

²⁰⁸ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 320

zemí, setkal se mnoha lidmi, kteří mu projevovali úctu, kteří ho milovali. Navštěvoval krajany a exulanty v Itálii, Německu, Francii, Norsku, Maltě a podnikl cestu i do Ameriky a Kanady.

1965

V dubnu 1965 přiletěl kardinál Josef Beran do Německa a po dvaceti letech opět vstoupil na půdu země, kde prožil svoje první uvěznění. „*Nyní sem přišel jako nejprominentnější mezi tisíci duchovními z koncentračního tábora, aby na místě svého utrpení vykonal bohoslužbu k poděkování a usmíření a oslavil dvacáté výročí osvobození vězňů z koncentračního tábora Dachau americkou armádou.*“²⁰⁹ U Berana se projevila velká síla, pokora a přijetí svého kříže. Nikde nebyl projev zatrpklosti, zloby a nenávisti.

Přivítání Julia kardinála Döpfnera a Beranových spoluvězňů z koncentračního tábora v Dachau bylo vřelé. Společně s dalšími asi pěti tisíci lidmi celebroidal mši svatou před kaplí Kristovy smrtelné úzkosti – církve usmíření v prostoru koncentračního tábora Dachau. Doprovázel ho velký zástup kněží, bývalých spoluvězňů a kamarádů. Prelát Michael Höck vzpomíná: „V kardinálově tváři se oobráželo dojetí, že v místě svého utrpení mohl jako svobodný muž konat bohoslužbu a mohl vzpomenout mrtvých spoluvězňů. Na závěr kardinál Beran prosil přítomné o modlitby za všechny, kteří ještě musejí žít v nesvobodě.“²¹⁰

Po návštěvě Německa přijal Beran pozvání do italského města Assisi, kde se konala několikadenní konference křesťanského spolku Pro Civitate Christiana. Na závěr konference sloužil v chrámu sv. Františka bohoslužbu a po skončení bohoslužby se konala krátká přednáška, na které Beran otevřel téma Martyrium církve. Jeho slova a odpovědi na otázky přítomných vzbudily pozornost italského tisku a důležitých zahraničních deníků.

²⁰⁹ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 313

²¹⁰ Srov. tamtéž, 315

Podle dobových materiálů se měl Beran dotknout dvou ideologií světa, dvou metod útlaku, dvou nepřátel učení Kristova. Byl to nacismus a komunismus a jejich důsledky, které měl možnost osobně poznat. Měl doslovně říci:

„Komunisté nebyli zatím k církvi a jejím představitelům tak hrubí a brutální jako nacisté. Jejich způsob boje proti náboženství je však daleko rafinovanější, a proto nebezpečnější. Za příklad mučedníka moderní doby bych snad mohl sloužit i já sám. Jak to vypadá dnes ve vězeních v zemích, kde vládou ateistické režimy? Za své poslední internace – trvala 14 let – jsem nemusel snášet ani zdaleka tak tvrdé životní podmínky jako v nacistickém koncentračním táboře Dachau“

Ve svém utrpení nebyl vždy sám a vzpomněl na své spolubratry biskupy, se kterými se v internaci setkal. Velkou útěchou jim byla možnost denně sloužit mši svatou. Dále pokračoval:

„V jiném ohledu byl však náš život těžký, protože jsme byli izolováni úplně od světa. Mohli jsme se sejít jen jednou za čtyři měsíce s rodinnými příslušníky, a to vždy na místě, které patřilo ministerstvu vnitra a bylo přísně hlídáno. Jednou ke mně prohodil jeden vysoký úředník komunistického úřadu pro církevní záležitosti: Tady je to přece jen lepší než v Dachau, že? Máte pravdu, odpověděl jsem, ale ne tak docela. Klec zůstane klecí, i když je pozlacena.“²¹¹

Vládní představitelé Československa protestovali proti Beranovu vystoupení, proti porušení dohody, kterou s ním uzavřeli. Považovali jeho slova za útok proti komunistickému režimu. Současně si dovolili kritizovat papežův projev ze září 1965, ve kterém Svatý otec poukázal na to, že církve v socialistických zemích trpí.

Casaroli se následně snažil vysvětlit, že projev Pavla VI a Beranova tisková konference nemají žádnou souvislost, neboť papež mluvil všeobecně o obtížích církve ve východních státech a nemyslel přímo Československo, přesvědčit komunistickou vládu se mu však nepodařilo.

²¹¹ Cit. Arcibiskupství pražské: Kardinál Josef Beran: Malý sborník dokumentů. Praha: Pastorační středisko, 2000,42

1966

Na jaře 1966 přicestoval Josef Beran do Ameriky a Kanady. Během cesty navštívil řadu států, měst i osad. Hovořil s krajany, připomínal jim, aby projevovali vděčnost novým státům za jejich přijetí do společenství a zároveň učili své děti jazyku, kultuře a lásce ke své staré vlasti. Vybízeli krajany ke svornosti a k odpouštění křivd.²¹²

Na americké půdě ho přivítal chicagský biskup Francis O'Donnell a představil ho všem přítomným slovy: „Na začátku září 1965 povstal u sv. Petra na zasedání koncilu muž, kterému z náboženských důvodů odepřeli svobodu nacisté po tři roky vazby v Dachau a potom komunisté po čtrnácti dalších let domácího vězení a nuceného pobytu mimo diecézi.“ Připomněl okamžiky ticha při sněmovním zasedání ve Vatikánu, kdy Beran přednesl jeden z nejdojemnějších projevů za přijetí předloženého znění dokumentu o náboženské svobodě, v němž vyzýval sněmovní otce, aby již s předlohou nehýbali, aby byli muži současné doby, kteří předloží světu prohlášení hodné druhého vatikánského sněmu.²¹³

Letní měsíce pak Beran strávil v Evropě v jižním Tyrolsku a koncem léta navštívil Švýcarsko. Odtud pak jeho kroky vedly do Anglie a Irska.

V tomto roce pocítil Josef Beran smutek a dotčení. On jako horlivý ctitel sv. Vojtěcha a iniciátor poutí s ostatky tohoto světce po vlasti, nebyl včas informován o záměru kněží a pražské arcidiecéze požádat Svatý stolec o schválení sv. Vojtěcha jako patrona pražské arcidiecéze. Nebylo mu ani sděleno, že jmenování papežskou bulou bylo potvrzeno. Jistě se to nestalo záměrně, ale Josefa Berana to mrzelo.²¹⁴ Nikde však není zmínka o tom, že by v souvislosti s touto událostí na někoho zanevřel či se rozlítil.

²¹² Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 323

²¹³ Srov. tamtéž, 319

²¹⁴ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 239

1967

Za kardinálem Beranem přijíždělo mnoho návštěv i z Československa. Někteří návštěvníci se k setkání s kardinálem veřejně hlásili i za cenu perzekucí, jiní své návštěvy v Nepomuku tajili.²¹⁵

Kardinál Josef Beran věnoval velkou pozornost pastoraci. Často pracoval s mládeží a dětmi. Navštěvoval dětské letní tábory pořádané Křesťanskou akademií ve Francii, Švýcarsku a v Norsku.

1968

Rok 1968 byl pro Josefa Berana rokem, kdy byl vyzván k poslednímu zápasu ve svém životě. Lékařský nález odhalil rakovinu. Kardinál Beran se musel v polovině roku podrobit komplikované operaci ve Stuttgartu Marienhospital. Jeho ošetřující lékař vydal ihned po operaci prohlášení pro média, že pacient zůstane v nemocnici, že je dobré mysli a jeho zdravotní stav se lepší. Bylo však třeba počítat s delší rekonvalescencí. Jak se však brzy ukázalo, zdravotní stav kardinála byl mnohem vážnější. Lékaři při operaci objevili několik zhoubných nádorů. Kardinál Beran byl urychleně převezen do Říma, kde lékaři konstatovali další metastázy.²¹⁶

Pro narůstající příliv poutníků z vlasti i krajanů ze zahraničí se v roce 1968 kardinál Beran rozhodl zakoupit v blízkém okolí Vatikánu vlastní poutní dům. Vzhledem k výhodné poloze vytipovaného domu v blízkosti baziliky sv. Petra, bylo o dům více zájemců. Po přimluvě biskupů, rozhodl Pavel VI. osobně, že dům dostane kardinál Beran. Stalo se tak v roce 1968, několik měsíců před jeho smrtí.²¹⁷

1969

Otřesná událost z pražských ulic započala nový rok 1969. Světem se rozletěla zpráva o zoufalém činu Jana Palacha, který na protest proti stávajícímu režimu dobrovolně zvolil smrt. Tato tragédie kardinála Berana hluboce zasáhla. Sám nemocen nemohl adekvátně reagovat. Svatý otec Pavel VI. si uvědomoval, že český národ čeká na

²¹⁵ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: CDK a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 329

²¹⁶ Srov. tamtéž, 335

²¹⁷

http://www.mzv.cz/vatican/cz/zpravy_a_udalosti/informace_pro_poutniky_do_rima_a_pratele.html,
vyhledáno 3.8.2013

prohlášení svého pastýře. Napsal tedy pro Josefa Berana a v jeho zastoupení text k oběti Jana Palacha – prohlášení kardinála Berana. Do Nepomucenu ho Beranovi donesl sám Casaroli. Kardinál Beran poprvé ve svém životě porušil svou zásadu, že se nepodepíše pod text, který sám nenapsal. S vypětím všech svých zbývajících sil překonal svou slabost a přečetl poselství k národu ve Vatikánském rozhlase.²¹⁸ Bylo to jeho poslední vystoupení ve vatikánském rádiu.

Ještě začátkem července na oslavách 1100. výročí věrozně sv. Cyrila se účastnil s českými a slovenskými biskupy a Svatým otcem mše svaté v chrámě sv. Petra, absolvoval i audienci u papeže a v odpoledních hodinách přijal české poutníky. Žehnal jim a žehnal svému národu, tentokrát už naposled.

Posledním dnem pozemského života kardinála Berana byl 17. květen 1969. Ráno se zúčastnil mše svaté. Jeho zdravotní stav se stále více zhoršoval, což potvrdil i přivolaný lékař. Krátce před desátou hodinou dopolední dostal Josef Beran od rektora Plannera²¹⁹ svátost pomazání nemocných. Přítomni tohoto okamžiku byli bohoslovci a kněží koleje. Josef Beran se modlil společně s přítomnými. Zdravil kněze a bohoslovce a všem přítomným požehnal. Svatý otec byl informován o posledních chvílích kardinála a uspořádal svou návštěvu. Krátce před jeho příjezdem však Josef Beran zemřel. Svatý otec ho ještě políbil na čelo a zůstal v tiché modlitbě u zemřelého.²²⁰

Věrný služebník Josef Beran kardinál Beran předstoupil před tvář svého Pána.

Jeho rakev byla uložena do hrobky mezi hroby papežů Pia XI. a Pia XII.. Stal se jediným Čechem, který kdy byl na tomto místě pohřben. O přenesení ostatků kardinála Berana se neuvažovalo a dosud neuvažuje, protože místo posledního odpočinku na tak čestném místě je vyznamenáním pro celou katolickou církev v Čechách a na Moravě a současně je velkým oceněním jejího duchovního zápasu s bezboženskou totalitní

²¹⁸ Cit. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 234

²¹⁹ Monsignore ThDr. František Planner, první český rektor římské papežské koleje Nepomuceno, zemřel 15. února v Římě ve věku 86 let

²²⁰ Srov. SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008, 235

mocí.²²¹ ThDr. Josef kardinál Beran byl posledním knížetem – arcibiskupem pražským, protože v roce 1950 došlo v rámci církve ke zrušení šlechtických titulů jako privilegia ve spojitosti s některými sídly arcidiecézí a diecézí.²²²

V oběžníku apoštolské administratury pražské diecéze z roku 1969 bylo napsáno: „O zesnulém můžeme říci, že v plném smyslu platí o něm slova žalmu: ‚V paměti věčné bude spravedlivý‘.“ (Ž 112,6).²²³

7.2.2. Řím – měsíčník „Nový život“

V době svého pobytu v Římě přispíval svými texty Josef Beran do měsíčníku Cyrilometodějské ligy pro kulturu a život z víry „Nový život“, který vydávala Křesťanská akademie v Římě. Při své práci jsem měla možnost studovat část textů vydaných čísel z let 1965 – 1970. V březnovém čísle 1965 otiskli redaktoři redakčního kruhu velký článek²²⁴, ve kterém představují osobnost kardinála Berana a vítají ho mezi své čtenáře. Zdůrazňují jeho příkladný život a kladou si otázku, proč přichází jmenování kardinálem právě v době II. vatikánského koncilu. Následující číslo se věnovalo příletu kardinála do Říma a jeho audience u papeže.²²⁵ Bez povšimnutí taky nezůstala velká Beranova pokora, se kterou se sklonil před sochou sv. Petra, k jehož nohám kladl své utrpení 17 let internace. Dále byla vznesena otázka, zda se Josef Beran vrátí zpět do Prahy. Závěr článku je věnován jmenování Berana kardinálem.

1965

V následujících číslech se objevovaly buď Beranovy texty nebo články o jeho působení v Římě nebo cestách za krajany. Z čísel roku 1965 je důležitý článek v listopadovém čísle „Kardinál Beran mluví na koncilu“²²⁶, který cituje jeho prohlášení.

²²¹ Srov. BUBEN M. MILAN: Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů, Praha: Logik s. r. o., 2000, 28

²²² Srov. BUBEN M. MILAN: Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů, Praha: Logik s. r. o., 2000, 29

²²³ Srov. Arcibiskupství pražské: Kardinál Josef Beran: Malý sborník dokumentů. Praha: Pastorační středisko, 2000, 51

²²⁴ Srov. Redakční kruh: Arcibiskup mons. Beran kardinálem, In: Nový život XVII, 1965, Řím Křesťanská akademie Řím, 3, 50—53

²²⁵ Srov. Redakční kruh: Kardinál Beran je v Římě, In: Nový život XVII, 1965, Řím Křesťanská akademie Řím, 4, 74—78

²²⁶ Srov. Redakční kruh: Kardinál Beran mluví na koncilu, In: Nový život XVII, 1965, Řím Křesťanská akademie Řím, 11, 7—8

V prosincovém čísle se Beran zamýšlel nad smyslem Vánoc, připomínal, že cílem náboženské výchovy je zharmonizovat nižší stránku člověka s vyšší, varuje před nahrazováním Ježíška v jesličkách dědou Mrázem s mrazivým úsměvem, nabádá k modlitbě za rozvíjení a prohlubování uvědomělé víry.²²⁷

1966

„Příprava na svátky velikonoční“²²⁸ je název článku z dubna 1966, ve kterém se kardinál Beran zamýšlí nad dnem Božího hodu velikonočního, kdy obnovujeme památku zmrtvýchvstání Páně. Tento den pro nás nemá být jen symbolismem našeho znovuzrození k životu z víry, ale skutečným utvrzením a oživením víry, naděje a lásky. Beran píše o půstu a sebezáporu ve chvílích rozmrzelosti a znechucenosti udržovat duševní rovnováhu, odpuštění v srdci a trpělivosti, přinášení obětí a modlitbách. Zdůrazňuje nutnost vysvětlování věřícím pravý smysl poslední večeře Páně, která není jen pouhou vzpomínkou. Důležitou považuje svatou zpověď, nabádá ke zpovědi generální pro duchovní rozvoj. Vyzdvihuje lidství Ježíše Krista, které bojovalo s jeho božstvím v posledních chvílích pozemského života na kříži. Kardinál Beran si klade otázku, zda by člověk vydržel pouhými svými silami smrtelný zápas, kdy pot smísený s krví začal stékat jako krůpěje krve na zem. Nabádá k modlitbám, aby byl Kristus poznán v plné kráse svého božství a plné velikosti své lidské přirozenosti.

Zajímavý je kardinálův článek z červnového čísla „Věda, umění a církve“, ve kterém zaznívá Beranova myšlenka, že je jen málo pozemských statků, které se mohou klást na roveň vzdělání, a proto je nejkrásnější na člověku vzdělaném, když svými znalostmi obohacuje jiné.²²⁹ Přesto však ať je člověk činný kdekoliv, všude dochází k závěru, že jako člověk přírodu nevytvořil. Není měřítkem pravdy ve světě. V závěru článku cituje slova básně Karla Hynka Máchy se vzpomínkou na rodnou zemi. Jeho slova byla poděkováním za udělení čestného členství Společnosti pro vědy a umění.

Důležitým se jeví článek „Klady a záporů techniky“ z měsíce září a října, ve kterém zaznívá důležitá myšlenka, že by bylo chybné jen opakovat závěry koncilu v dekretch

²²⁷ Srov. BERAN 1965—kard. BERAN: Šťastné a veselé svátky vánoční, In: Nový život XVII, 1965, Řím Křesťanská akademie Řím, 12, 230—232

²²⁸ Srov. BERAN 1966—kard. J. BERAN: Příprava na svátky velikonoční. In: Nový život XVIII, 1966, Řím: Křesťanská akademie Řím, 4, 70—74

²²⁹ Srov. BERAN 1966—KARD. J. BERAN: Věda, umění a církve, In: Nový život XVIII, 1966, Řím Křesťanská akademie Řím, 6, 122—124

a usneseníh. „*Kdo by se domníval něco podobného, ukázal by tím, že nepochopil úmysly koncilu.*“ Beran zdůrazňuje myšlenku, že máme dělat právě to, co dělal sněm, totiž zkoumat příznačné vlastnosti dnešní doby, pozorně sledovat kulturní dění, abychom lépe pochopili duši dnešního člověka, její bolest, touhu, naději, ne však chladným rozumem, ale srdcem.²³⁰ Psal o významu techniky, pomocí níž mění člověk tvářnost země, která mu byla dána Bohem, aby si ji podmanil²³¹ a panoval na ní.²³²

V posledním čísle tohoto roku se kardinál Beran zamýšlel nad svobodou svědomí a svobodou náboženství ve stejnojmenném článku.²³³ Podle Berana je nejcennější ze všech z nezcizitelných práv svoboda vyznání víry v Boha. Opírá se o sv. Augustina, podle kterého Bůh stvořil člověka pro sebe, a proto je lidské srdce neklidné, pokud nespočine v něm. Svoboda vyznání víry je problémem v mnoha částech světa. V článku se hovoří o hlasu svědomí všech, i těch, kteří ho popírají, aby se jím nemuseli řídit. Protože i těmto lidem přísluší právo na svobodné jednání. Násilný tlak fyzický či morální není tou správnou cestou k poznání, protože způsobí jen přetvářku a neupřímnost.

1967

V březnovém čísle se Beran v článku „Boj bl. Anežky České o řeholi Klářínu“ vrátil ke svému dílu o sv. Anežce, kterou započal v internaci. Beran se v něm snaží o rozbor historicko-právního problému boje Anežky o Klářínu řeholi. Jádrem problému vidí v tom, zda Anežka předložila ve své žádosti o schválení řehole návrh vypracovaný sv. Klárou na základě původní řehole sv. Františka, který byl doplněn předpisy pro sestry u sv. Daminána nebo zda podala svůj návrh, který sestavila dle původních pravidel Františkem Kláře daných, které byly doplněny pravidly formule hugolínské, pokud byly Klárou přijaty. V článku kardinál předkládá trojí řešení.²³⁴

²³⁰ Srov. BERAN 1966—kard. BERAN: Klady a zápory techniky, In: Nový život XVIII, 1966, Řím: Křesťanská akademie Řím, 9—10, 182—185

²³¹ Gn 1,28

²³² Srov. STAROZÁKONNÍ PŘEKLDATELSKÁ KOMISE: Výklad ke Starému Zákonu, Praha: Kalich, 1991, 26

²³³ Srov. BERAN 1966—kard. J. BERAN: Svoboda svědomí a svoboda náboženská, In: Nový život XVIII, 1966, Řím: Křesťanská akademie Řím, 12, 232—235

²³⁴ Srov. BERAN 1967—kard. J. BERAN: Boj bl. Anežky české o řeholi Klářínu, In: Nový život XIX, 1967, Řím: Křesťanská akademie Řím, 3, 50—54

1968

V článku k 20. výročí Února 1948 se kardinál opět zamýšlí nad politickou situací v Československu. Za zmínku stojí poznámka o zestátnění církevního majetku a připomínka encykliky Lva XIII. „Rerum novarum“ z roku 1891, v níž se zastával pracujícího lidu a vybízel zaměstnavatele k spravedlivému řešení poměrů k dělnictvu.²³⁵

V březnovém čísle v článku „Nejstarší životopis bl. Anežky České“ se kardinál zamýšlí nad průběhem procesu blahořečení Anežky Přemyslovny v minulosti. Vzpomenul nezdařené pokusy královny Elišky Přemyslovny a vyzýval k modlitbám za uspokojivé řešení.²³⁶

1969

V prvním čísle nového roku kardinál připomíná 1100. výročí Cyrila a Metoděje, jejichž význam je nedocenitelný. Při slavnostních poutích k ostatkům sv. Cyrila se bude děkovat Bohu za dar víry a obnoví se synovská věrnost a oddanost náměstku Kristovu, jak nás k tomu nabádali soluňští bratři svým příkladem.²³⁷

V druhém čísle zaznívá velké poselství pro náš národ, kdy kardinál Beran reaguje na tragickou smrt Jana Palacha: „V této pro naši vlast, smutné, zároveň i veliké hodině, poslyšte můj hlas, pokorný a slabý... Vzhůru srdce! In silentio et spe erit fortitudo vestra – v tichosti a naději je vaše síla.“²³⁸

„Modlitba Beckovského za bl. Anežku Českou“ je třetím článkem, který byl vydán na jaře ve třetím čísle „Nového života“. Opakované vracení se k danému tématu ukazuje, jak hluboce byla zakořeněna myšlenka na probíhající proces blahořečení Anežky Přemyslovny.

Letní dvojčíslo časopisu začíná článkem „Zemřel kardinál Beran“. Slova uznání, díky a s nesmírnou úctou pronesl Jaroslav Škarvada a slovenský biskup Pavel

²³⁵ Srov. BERAN 1968—kard. J. BERAN: K dvacátému výročí 25. února 1948, In: Nový život XX, 1968, Řím: Křesťanská akademie Řím, 2, 26—28

²³⁶ Srov. BERAN 1968—kard. J. BERAN: Nejstarší životopis bl. Anežky české, In: Nový život XX, 1968, Řím: Křesťanská akademie Řím, 3, 50—54

²³⁷ Srov. BERAN 1969—kard. J. BERAN: Dědictví otců: 869=1969, In: Nový život, 1969, Řím: Křesťanská akademie Řím, 1, 3

²³⁸ Srov. BERAN 1969—kard. J. BERAN: Kard. Beran k činu Jana Palacha, In: Nový život, 1969, Řím: Křesťanská akademie Řím, 2, 39

Hnilica.²³⁹ Škarvada popsal poslední chvíle Beranova života. Vzpomněl na okamžik, kdy kardinál přijímal Tělo Páně, třikrát se hluboce napil z kalicha: „...člověk očividně odsouzený k smrti – a pije z kalicha nesmrtelnosti. Krev Krista, který vstal z mrtvých jako první z bratří...“²⁴⁰ Biskup Hnilica v článku vzpomněl na první setkání s Beranem, který si „...najviac zaslúžil nosiť kardinálsky purpur, ktorý je symbolom krvi a mučedníctva.“²⁴¹ Jedním z hodnostářů byl označen kardinál Beran za nového sv. Vojtěcha.

7.2.3. Prohlášení o náboženské svobodě při 4. zasedání II. vatikána

Prohlášení, které pronesl Josef Beran na 4. zasedání, mělo a stále má mimořádně velký význam teologický i praktický.

Svůj projev začal veršem z Písma, kde se v listě Římanům říká, že co nevychází z přesvědčení, je hříšné a je tedy proti Bohu. Tuto pravdu ilustroval na své vlastní zkušenosti, kdy poznal, že pokud je omezena jakákoli svoboda a tedy i svoboda svědomí, pak je člověk vystaven mnohému pokušení a je ohrožena víra v Trojjediného Boha. Nesvoboda svědomí vyvolává negativní postoj pokrytectví, které napáchalo ve jménu víry mnoho zla. Příkladem je upálení Mistra Jana Husa v 15. století a o 200 let později nátlak na většinu českého národa k přejetí katolické víry. Beran poukázal na skryté a trvalé rány v srdci národa, které nejen brzdilo rozvoj duchovního života, ale zvláště pak dodávalo sílu nepřátelům církve. Apeloval na účastníky koncilu, aby „důraznost tohoto prohlášení neumenšovali“ a vyslovili prohlášení pro všechny vlády světa, aby zásadu svobody svědomí účinně rozšířily na všechny občany a nejen na ty, kteří věří ve svatou Trojici. Tato výzva nebyla aktuální jen před půl stoletím, ale ukazuje se aktuální i dnes. Dále Beran vznesl požadavek k osvobození všech vězňených kněží a laiků a požadavek na obnovení vnitřní samosprávy církve. Stranou nezůstalo téma umožnění společného života duchovním řádům a kongregacím a zajištění svobody vyznání víry všem, kteří chtějí zjevné pravdy šířit a předávat dál mladé generaci.

²³⁹ Srov. ŠKARVADA 1969—Jaroslav. ŠKARVADA/Pavel HNILICA: Zemřel kardinál Beran, In: Nový život, 1969, Řím: Křesťanská akademie Řím, 6—7, 126—130

²⁴⁰ Cit. ŠKARVADA 1969—Jaroslav. ŠKARVADA/Pavel HNILICA: Zemřel kardinál Beran, In: Nový život, 1969, Řím: Křesťanská akademie Řím, 6—7, 126

²⁴¹ Cit. tamtéž, 128

Projev kardinála Berana nebyl dlouhý, ale byl velmi jasný a důrazný. Zanechal v účastnících pocit odpovědnosti za budoucnost života církve a zvrátil snahy o přijetí deklarace o náboženské svobodě *Dignitatis Humanae* ve změněné podobě. Beranova autorita byla nezpochybnitelná. Projev, který pronesl, se zapsal do historie církve.

7.2.4. Ke smrti Jana Palacha

S listem, který byl napsán svatým otcem Pavlem VI., se kardinál Beran plně ztotožnil a ve vatikánském rozhlase naposled promluvil ke svému lidu. „*Drahý lide československý, synové a dcery, bratři a sestry církve pražské*“, i po letech odloučení od svých věřících, jsou lidé Československa v Beranově srdci „lidem drahým“. Oslovuje všechny tichým hlasem plný lásky a bolesti. Lituje, že mu není dopřáno přijet ani po tolika letech odloučení osobně, aby prožil utrpení, které je skličuje a přitom sjednocuje. Spolu s nimi projevil účast nad tragickou smrtí Jana Palacha a všech, kteří zemřeli stejně jako on. Sklonil se před jejich hrdinstvím a současně upozornil na skutečnost, že nelze schvalovat jejich čin, protože zabít se není lidské. Varuje před dalším opakováním tohoto zoufalého činu. Všichni mají mít na mysli velký ideál, pro který byl zmařen ne jeden život. Je to láska k vlasti, touha po svobodě, věrnost národu statečného lidu a vyburcování mravní síly. V promluvě Beran mluví o začátku nového období národního života. Není dobré pro nikoho se dívat do minulosti, ale dovolává se většího soustředění se na vzájemnou svornost, na službu bratřím, a to k rozkvětu vlasti. Nabádá národ ke statečnosti a naději. Svou promluvu k národu považoval Beran jako svou povinnost. Byl z Kristova pověření učitelem, vůdcem, přítelem a otcem. Promluvil tak protože měl víru, která byla jeho světlem. Jeho slova měl národ přijmout jako odkaz, na který se nezapomíná. V závěru promluvy kardinál Josef Beran požehnal svému lidu.

Závěr

Předmětem mé práce bylo definovat význam Josefa kardinála Berana jako pastoralisty analýzou jeho literárních děl v kontextu s dobou, ve které žil. V jednotlivých časových úsecích byl sledován vývoj a odkaz Berana pro budoucí generace. Ukázalo se, že tato práce si nemůže klást nárok na vyčerpávající úplnost ani na definitivní platnost dosažených zjištění. V práci byly porovnány jednotlivé životní etapy z pohledu pastorace na základě Beranova osobního příkladu, literární činnosti i dalších dostupných materiálů. Závěr výzkumu je vyhodnocení přínosu jeho publikací a působení v oblasti pastorace a pastorální teologie a konstatování, v čem spočívá Beranův přínos pastorači.

Pro získání poznatků o životě a díle kardinála Berana byly při zpracování diplomové práce použity následující základní výzkumné metody. Sběrem dat byly vyhledávány podklady pro práci z knižních publikací, časopisů a internetu ještě před samotným zpracováváním práce. Metodou analýzy bylo postupováno při mapování informací pro vymezení pojmů, nástinu historie Beranova života. Metoda třídění byla využita při stanovení priorit jednotlivých informací a jejich začlenění do diplomové práce.

V průběhu práce jsem si několikrát musela položit otázku, zda byl kardinál Josef Beran více pastoralista či spíše pastýř. Z výsledků mých studií mi dostupných knih a dalších písemných materiálů lze konstatovat, že životní dráha kardinála Josefa Berana jakožto kněze, biskupa a učitele, byla spíše pastýřská než akademická, byť akademickým pracovníkem byl a na fakultě teologie se vyskytoval.²⁴² Vyplývá to jak z jeho působení v každém mnou zkoumaném období, tak z jeho bibliografie, která je známá a dosud zkoumaná historiky. Je pravdou, že při výzkumu nebylo možno rozpoznat ani v jeho skriptech, ani v mnou zkoumaných monografiích náčrt pastorační strategie, dokonce nebylo možné vysledovat ani určitý cíl, který by byl vytčen na začátku či v průběhu Beranova působení.

²⁴² Shodný názor s názorem doc. Opatrného, který jej vyjádřil v nepublikovaném příspěvku o kardinálu Josefu Beranovi na Konferenci o Kardinálu Josef Beranu Beranovi dne 13.5.2009 k příležitosti 40. výročí Beranova úmrtí.

V každém životním období, které bylo ovlivněno jak dobou, tak jeho přijatou rolí, reagoval Beran velmi živě na problémy a situace doby a hledal odpovědi na otázky vyslovené i nevyslovené. Jeho život byl tou učebnicí, skriptem, manuálem, jak uchopit víru v živého Boha, jak ho následovat a přijímat do svého života. Příkladnou byla jeho důslednost, s níž Beran po celý svůj život podával svědectví své křesťanské víře.

Při výzkumu jsem zjistila, že Josef Beran byl velmi důležitou osobností v jednotlivých nahlížených obdobích života společnosti a církve. V době působení na teologické fakultě vyjádřil Beran svůj vztah k novým, mnohdy až módním poznatkům psychologie. Svým útlým spisem reagoval na počínající popularitu psychologie, kterou v zásadě ve svém díle neodmítá a rozebírá možnosti psychologie pro zpovědní praxi.

V období komunistického režimu se stal vědomě obětí vyjednávání mezi Apoštolským stolcem a představiteli státní moci v tehdejší Československu, pro které i po své smrti zůstal nebezpečný. Vyslovil se ostře proti snahám komunistického režimu likvidovat církevní školství, s velkou rozhodností odmítal počínající kolaboraci některých kněží s komunisty a omezování vydávání církevních novin a časopisů, neváhal otevřeně vystoupit proti zvláště komunistických předáků, který usiloval o postupnou likvidaci církve a potlačení svobody svědomí. Jak vyplývá z archivních dokumentů, úřady nedovolily ani převézt jeho ostatky do vlasti a uložit je v pražské katedrále. Komunisté věřili, že by se tichý akt mohl změnit v mohutnou protikomunistickou demonstraci.

V roce 1946 založil arcibiskup Beran Arcidiecézní pastorační ústředí. Velmi důležitým počinem v květnových toho roku, v době kdy zde byl Beran ještě ve funkci ředitele, se stalo vyhlášení tzv. Mariánské daně. Sbírkou měla vynést kolem sta tisíc korun a sloužila pro potřeby arcidiecéze. Přinesla významnou pomoc církvi v pohraničí, ve kterém nastal citelný nedostatek kněží, a to po nuceném odchodu německých duchovních.

Velký ohlas zaznamenalo vystoupení Josefa kardinála Berana na II. vatikánském koncilu s projevem o náboženské svobodě, který měl velký pastorační význam. Zazněl hlas člověka, vězně, pronásledovaného člověka, který mluvil o svobodě s autentickou zkušeností s nesvobodou. Projev byl psán spíše z pastoračního než z doktrinárního

hlediska. Tento projev se zapsal nejen do myslí všech přítomných, ale zapsal se do celé historie církve. Beran jasně vyslovil požadavky na respektování náboženské svobody a svobody svědomí, a to bez výhrad, neboť porušování těchto svobod vede ke lži, nemorálnímu jednání, přetvářce a je hlavní překážkou nastolení míru.

K projevu kardinála Berana se vrátil papež Jan Pavel II. ve svém projevu v Praze na Hradě dne 21. dubna 1990. Svatý otec měl v živé paměti slova kardinála o bolestném osudu kněze Jana Husa a také násilí, které se rozmohly v zemi. Zdůraznil důležitý úkol odborníků, českých teologů, kteří by měli vymezit přesnější místo, které Mistru Janu Husovi přísluší mezi reformátory církve. Podle slov svatého otce nelze Janu Husovi upřít bezúhonnost osobního života a úsilí o vzdělání a mravní povznesení národa.²⁴³

Beranův hlas velmi silně zazněl při Palachově pohřbu, když vyzdvihl ve Vatikánském rozhlase tuto oběť za národ. Mnozí si kladli otázku, zda mohl tento člověk, který ztratil v odloučenosti skoro dvacet let svého života ve vězení a internaci, oslovit mladou generaci. Mohl, ne však pro originalitu svých idejí a svého teologického pojetí, ale pro ryzost svého křesťanství.

Život kardinála Josefa Berana odrážel dramatické situace, které prožívala nejen církev, ale celá česká společnost ve 20. století. Kardinál byl a stále je příkladem toho, jak církev dokázala najít i v nepříznivé situaci cesty k obnově spirituálního i teologického života. Závěrem mého bádání lze konstatovat, že sice kardinál Beran nepatřil k výjimečným teologům, ale dokázal dávat po celý svůj život významné impulsy směřování pastorační praxe. Přes veškerou snahu minulého režimu neupadl Josef kardinál Beran v zapomnění. Stal se pro mnohé symbolem lásky, pokory a věrnosti.

²⁴³ Srov. Jan Pavel II o jednotě křesťanů a o Janu Husovi, In: Teologické texty, 1993, Praha: FOKUS s.r.o., 2, 60

Seznam použitých zkratk

bl. – blahoslavená

CDK – Centrum pro studium demokracie a kultury

KSČ – Komunistická strana Československa

KTF UK – Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy

NSR – Německá spolková republika

SBS – Svazu bojovníků za svobodu

StB – státní bezpečnost

Seznam literatury

Bibliografie

BERAN JOSEF: O kněžském celibátě. Kropáč a Kucharský, Praha 1941

BERAN JOSEF: Psychologie a zpovědnice: příspěvek pro moderní pastorační. Cyrillo-Methodějské knihkupectví Gustav Francel, Praha 1929.

BERAN JOSEF: Suggeste a zázraky Kristovy. Tiskové družstvo, Hradec Králové 1919.

Dobová literatura

Arcibiskupství pražské: Kardinál Josef Beran: Malý sborník dokumentů. Praha: Pastorační středisko, 2000.

BUBEN M. MILAN: Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů, Praha: Logik s. r. o., 2000.

CASAROLI AGOSTINO: Trýzeň trpělivosti. Svatý stolec a komunistické země (1963 – 1989), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2001.

KADLEC JAROSLAV: Přehled českých církevních dějin 2., Praha: Zvon, 1991.

OPATRŇY ALEŠ: Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské diecéze, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2002.

OPATRŇY A. A KOL.(EDS.): Pastýřské listy 1945–2000. Arcidiecéze pražská. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.

STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISE: Výklad ke Starému Zákonu, Praha: Kalich, 1991.

SVOBODA BOHUMIL, POLC V. JAROSLAV: Kardinál Josef Beran, Praha: Vyšehrad, spol. s r. o., 2008.

VAŠKO VÁCLAV: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce. I. díl., Praha: Zvon, 1990.

VAŠKO VÁCLAV: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce. II. díl., Praha: Zvon, 1990.

VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009

Periodika

Redakční kruh: Arcibiskup mons. Beran kardinálem, In: Nový život XVII, 1965, 3, 50–53

Redakční kruh: Kardinál Beran je v Římě, In: Nový život XVII, 1965, 4, 74–78

Redakční kruh: Kardinál Beran mluví na koncilu, In: Nový život XVII, 1965, 11, 7–8

BERAN 1965—kard. BERAN: Šťastné a veselé svátky vánoční, In: Nový život XVII, 1965, 12, 230–232

BERAN 1966—kard. J. BERAN: Příprava na svátky velikonoční. In: Nový život XVIII, 1966, 4, 70–74

BERAN 1966—kard. J. BERAN: Věda, umění a církev, In: Nový život XVIII, 1966, 6, 122–124

BERAN 1966—kard. J. BERAN: Svoboda svědomí a svoboda náboženská, In: Nový život XVIII, 1966, 12, 232–235

BERAN 1967—kard. J. BERAN: Boj bl. Anežky české o řeholi Kláštinu, In: Nový život XIX, 1967, 3, 50–54

BERAN 1968—kard. J. BERAN: K dvacátému výročí 25. února 1948, In: Nový život XX, 1968, 2, 26–28

BERAN 1968 — kard. J. BERAN: Nejstarší životopis bl. Anežky české, In: Nový život XX, 1968, 3, 50–54

BERAN 1969—kard. J. BERAN: Dědictví otců: 869=1969, In: Nový život, 1969, 1, 3

BERAN 1969—kard. J. BERAN: Kard. Beran k činu Jana Palacha, In: Nový život, 1969, 2, 39

ŠKARVADA 1969—Jaroslav ŠKARVADA/Pavel HNILICA: Zemřel kardinál Beran. In: Nový život, 1969, 6–7, 126–130

Jan Pavel II. 1993—Jan Pavel II. o jednotě křesťanů a o Janu Husovi, In: Teologické texty, 1993, 2, 60

Internetové zdroje

<http://www.skolskesestry.estranky.cz/clanky/nasi-zakladatele/p.-gabriel-schneider.html>,
vyhledáno 15.7.2013

http://depositum.cz/knihovny/ckd/tiskclanek.php?id=c_18874, vyhledáno 15.10.2013

http://depositum.cz/knihovny/ckd/tiskclanek.php?id=c_19226, vyhledáno 15.10.2013

http://depositum.cz/knihovny/ckd/tiskclanek.php?id=c_22075, vyhledáno 16.7.2013

<http://ktf.cuni.cz/~skoblik/komentare/celibat.htm>, vyhledáno 30.11.2013

http://www.scriptum.cz/vinculum/vinculum_1967_05.pdf, vyhledáno 30.11.2013

<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=093&clanek=030906>, vyhledáno 28.12.2013

http://www.mzv.cz/vatican/cz/zpravy_a_udalosti/informace_pro_poutniky_do_rima_a_pratele.html, vyhledáno 3.8.2013

<http://home.tiscali.cz/farnostkyjov/soubory/hlas.htm>, vyhledáno 28.7.2013

Přílohy

- 1) Životopisná data Josefa Berana
- 2) Spisy a překlady Josefa Berana
- 3) Pastýřské listy arcibiskupa Josefa Berana

Životopisná data Josefa Berana

- 1988 – narozen jako prvorozený syn Josefa Berana a Marii
- 1907 – vstup do semináře
- 1911 – kněžské svěcení
- 1912 – doktorát v Římě a návrat domů jako kaplan
- 1917 – profesorem náboženství
- 1929 – asistentem na KTF UK v Praze
- 1932 – rektorem Arcibiskupského semináře v Praze
- 1934 – mimořádný profesor na KTF UK v Praze
- 1942 – zatčen gestapem a vězněn
- 1945 – návrat do Prahy a nástup na rektorát
- 1946 – jmenován řádným profesorem; jmenován arcibiskupem pražským
- 1949 – slavnost Božího těla zmařena StB; počátek internace
- 1965 – jmenování kardinálem; vycestování do Říma s návratem nežádoucím
- 1969 – poslední promluva k českému lidu; umírá nezapomenut

Spisy Josefa Berana²⁴⁴

BERAN JOSEF: Blahoslavená Anežka Česká. Křesťanská akademie, Řím 1974.

BERAN JOSEF: Gabriel Schneider, zakladatel Kongregace chudých školských sester de Notre Dame v Čechách. Kongregace chudých školských sester de Notre Dame, Horažďovice 1931.

BERAN JOSEF: Charitativní a sociální činnost ve farnosti, Zemský svaz charity, Praha 1930.

BERAN JOSEF: Mešní liturgie. Secundum rubricam ecclesiae Pragensis ve st. XV. a XVI. Příspěvek k vývoji liturgického práva partikulárního v Čechách. Vlast. nákl., Praha 1931.

BERAN JOSEF: O kněžském celibátě. Kropáč a Kucharský, Praha 1941.

BERAN JOSEF: Osnova občanské nauky a výchovy – Pro potřebu kandidátů učitelství a pro přípravu ke zkouškám učitelské způsobilosti. Státní nakladatelství, Praha 1928.

BERAN JOSEF: Psychologie a zpovědnice: příspěvek pro moderní pastorační, Přerov: Knihovna Jar. Strojil, 1929

BERAN JOSEF: Staroplzeňské kostely. Po stopách zaniklých kostelů ve staré Plzni, nyní Starém Plzenci. Společnost pro národopis a ochranu památek, Plzeň 1947.

BERAN JOSEF: Suggesce a zázraky Kristovy. Tiskové družstvo, Hradec Králové 1919.

BERAN JOSEF: Životní symfonie Antonína Dvořáka. Křesťanská akademie, Řím 1971.

Beranovy překlady

FRANCO P. J.: Cesty srdce. Sdružení katolické mládeže, Praha 1925.

KNUROVÁ KAROLINE: Christus Medicus? (Byl Kristus lékařem?) – několik slov věnovaných kolegům v povolání a veškeré akademicky vzdělané inteligenci. Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, Praha 1924.

²⁴⁴ Srov. VODIČKOVÁ STANISLAVA: Uzavírám vás do svého srdce, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury a Ústav pro studium totalitních režimů, 2009, 377

Pastýřské listy arcibiskupa Josefa Berana (1946 – 1949)²⁴⁵

- 1) První pastýřský list J. Ex. nejdůstojnějšího pána Th.Dr. Josefa Berana, arcibiskupa pražského a primasa českého – prosinec 1946
Datum vydání: 8.12.1946
- 2) Pastýřský list pro dobu postní – únor 1947
Datum vydání: 4.2.1947
- 3) Pastýřský list – únor 1948
Datum vydání: 2.2.1948
- 4) „Nemlč Arcibiskupe! Nesmíš mlčet! – únor 1948
Datum vydání: 25.2.1948
- 5) Láska nikdy nepomíjí...(1 Kor 13,8) – 1948
Datum vydání: Svátky Lásky 1948
- 6) Pastýřský list k dvojímu jubileu – papežskému a kněžskému sv. Otce Pia XII. – únor 1949
Datum vydání: 13.2.1949
- 7) Pastýřský list nejdůstojnějšího pana arcibiskupa k uctění zlatého kněžského jubilea sv. Otce o vznešenosti katolického kněžství ve světle Eucharistie – duben 1949
Datum vydání: 1.4.1949

Společné pastýřské listy biskupů a ordinářů ČR (1946 – 1949)

- 1) Společný pastýřský list všech ordinariů v Československu k 950. Výročí smrti svatého Vojtěcha, biskupa a mučedníka – duben 1947
Datum vydání: 3.4.1947
- 2) Společný pastýřský list všech ordinariů v Československu – listopad 1947
Datum vydání: 19.11.1947
- 3) Pastýřský list biskupů a ordinářů ČSR o spolupráci církve a státu – červen 1949

²⁴⁵ Srov. OPATRŇÝ ALEŠ A KOL.: Pastýřské listy 1945–2000. Arcidiecéze pražská. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003